

HATVANEGYEDIK FEJEZET

Az esti újságolvasás nagy meglepetéseket hozott. Grósz Simi mosolyogva és öntelten nézett szét, mielőtt hozzáfogott, mintha ő csinálta volna az egészet, majd elkezdte olvasni a nagy szenzációkat.

– Szentpétervárott óriási lázadás van. A helyőrség fellázadt, és a forradalomhoz csatlakozott...

(Eszébe jutott, Regéczi tanár úr mindig azt magyarázta, hogy a lázadást nem szabad összetéveszteni a forradalommal, és főképpen nem a szabadságharcral. Grósz Simi hol lázadást, hol felkelést, hol meg forradalmat mondott...)

– Az összes minisztert becsukták, a cár vonatát Pétervár és Moszkva között feltartóztatták. A tüntetők kinevezték az új minisztériumot...

(Most meg tüntetőket mond Grósz Simi...)

– Miljukov lett az új külügyminiszter, aki beszédében a következőket mondta: „Az új minisztériumot nem a nép, hanem a forradalom nevezte ki...”

(Lám, Miljukov tud különbséget tenni, mintha csak ő is Regéczi tanár úrnál tanult volna...)

– Ha a nép nevezte volna ki a minisztériumot, azzal csak az ellenségnek szolgáltatnánk ki az országot, mert a nép öntudatlan, nem ismeri érdekeit, és a háború befejezése mellett törne pálcát. A forradalom nevezte ki a minisztériumot, és a forradalom a háború győzelmes befejezését akarja...

(Hirtelenében nem is jut az embernek eszébe olyan forradalom, mely a háború győzelmes befejezéséért tört volna ki...)

– Bár egyelőre még kétséges Oroszország jövőendő államformája, de a mostani államfőnek távoznia kell. A forradalom Mihajlovics Alexandert akarja a Romanovok trónján látni...

Ezen a napon Grósz Siminek hallatlan sikere volt az újságolvasással. Izgult, kiabált mindenki, csak Hegyi bácsi ült komoran a

bokszában, és szellőztetés után, az éjjeli nyugalom előtt síri hangon megszólalt:

– Háromszoros pénzen lehet nálam fogadni, hogy újabb két évig itt maradunk...

– Forradalom van! Forradalom van, Hegyi bácsi!

– Hallottam. Győzött a forradalom. A háború továbbfolytatásáért és győzelmes befejezéséért kitört forradalom...

Másnap Waleczky kapitány ragyogó arccal és vörös kokárdával jött be a táborba. Ő maga hozta el az Amurszkaja Zsizny aznapi számát, melyet piros betűkkel nyomtatott a vidéki kiadó. Azt mondta Waleczky, hogy győzött az igazi orosz felfogás a nemzet életerejének hatalmas bizonyosságául, és most már Oroszország elindult a győzelem babérerdeje felé. A demokratizmus útja elő van készítve, és a nemzeti demokratizmus fogja vezetni a téveszmék felé hajlamos népet az ígéret földjének útja felé.

Ilyeneket mondott Waleczky, aki egyszerre a forradalom legnagyobb támasza lett, és dicsekedett, hogy máris megjelentek a demokratizmus első hajtásai, első biztató zsengei; nem mondják mától kezdve a tábornoknak, hogy kegyelmes úr, csak egyszerűen tábornok úr; a katonák nem köszönnek a tiszteknek az utcán, csak ha szolgálatban vannak vagy díszben. A fogolytábor lakói pedig szimpátiaképpen remélhetőleg átvesznek néhány szép és ésszerű újítást, amihez készséggel nyújt segédkezet. Egyébként a hadifoglyok helyzetében nem áll be semmi kedvezőtlen változás, legyenek nyugodtak, s eddigi jogaik sértetlenül fennmaradnak. A győzelmes forradalom továbbra is gondoskodik a hadifoglyok testi és lelki szükségleteiről, teljesen úgy, mintha mi sem történt volna.

– Egy kis szabadság nem lesz?

Waleczky doktor finoman mosolygott.

– Kérem, mi teljes szavatosságot vállaltunk az önök testi és lelki épségéért. Nem vállalhatunk felelősséget testi épségükért, ha most kiszabadítjuk önöket, lelküket is csak a láger kerítésén belül tarthatjuk távol a forradalmak káros befolyásától...

Grósz Simi estéknént a forradalom terjedésének és lángjának erejéről számolt be, élénk tűzérési tűzről a Kreml irányába, nagy utcai harcokról, és a százhatvanmilliónyi nép megmozdulásáról, a vihar tombolásáról, de bent a táborban csendes, színtelen és reménytelen maradt minden. Hegyi bácsi elmélete kezdett beigazolódni, győzött a forradalom, a háború további folytatásáért és a foglyok további fogva tartásáért kitört forradalom, a forradalom, mely meghosszabbította Waleczky és Haertl uralmát. A forradalom, mely a béke ellen, a hazába való boldog visszatérés elodázásáért tört ki.

Bele kellett nyugodni, hogy ez Waleczky forradalma, a jóléti bizottság forradalma, ez nem kapunyitó forradalom.

Tovább folytak a kurzusok, tovább magyarázták a századosok a térképek előtt a taktikát, Lusztig úr tovább panamázott a betegkosztosok tejevel, folyt a szobatréning a tavaszi szezonnyitó mérkőzésekre, Nagy hadnagy úr másik skatulyába fogott, Papp zászlós úr új nyelvet kezdett tanulni, Held főhadnagy úr hazairt, hogy jövő télire okvetlenül küldjenek trikót, mások Komor Gyula úrhoz fordultak Sanghajba, hogy küldjön egy kis pénzt otthoni megfizetésre.

Komor Gyula egy titkos cím volt. Eleinte csak a beavatottak ismerték, de csak a legkétségbeesettebbek szokták igénybe venni szolgáltatásait. Nem volt hivatalos cím, magáncég volt, pesti színházi családból való vállalkozó. Sanghajból is mindig küldött pénzt, ha kértek. Komor Boriska pár sort is írt a küldeményekhez, ő alighanem a húga volt Komor úrnak, és a beavatottak úgy beszéltek Komor Boriskáról, mint egy védszentről. A hozzájuk írt kérelem azonban elég reménytelen dolog volt, mert csak hónapok múlva jött rá válasz. De ebből is látszott, hogy lemondtak a szabadulásról a forradalom miatt. Soha annyian nem írtak Komor úrnak, mint most, soha annyian nem hazudtak magukat színésznek az Amur vidékén, mint mostanában.

A forradalom csak éppen keresztülszűrődött a tábor kerítésének deszkái között. Sokkal érdekesebb forradalom történt a

táborban, mint amelyikről az Amurszkaja Zsizny írt naponta. Ennél a külső, messzi forradalomnál izgalmasabb és mélyrehatóbb forradalmat csináltak Pillitzék, és ez lényegesen jobban érdekelte az embereket.

Pillitz, Laufer meg egy bizonyos Schlacht nevű osztrák egyenesen Kamcsatkából érkezett a táborba. Pillitz félelmetes erejű hadapród volt, Laufer viszont vézna, szemüveges fiatalember, Schlacht meg egy seszínű osztrák. Mindhárman rongyosak voltak, ingük sem volt, holmijuk semmi, csak Laufernek volt vagy két kiló piszkos jegyzete, amit mindig a hóna alatt hordott. Nagy nehezen adtak nekik egy-egy kínai paplant és egy pár csizmát, de arról Pillitz lemondott Laufer javára, Laufer pedig lemondott Schlacht javára, így az osztráknál maradt.

Egy évig legénységi állományban tartották őket, nem akarták elismerni a rangjukat, s elküldték őket Kamcsatkába a munkásokkal. Laufer hangsúlyozta, hogy ez az év igen tanulságos volt, rendkívüli jelentőségű szociális kutatásai szempontjából, de a kis göthös csaknem belepusztult ebbe az esztendőbe. Örvendtek a melegnek, a meleg ételnek, de egész nap az ágyban feküdtek, nem tudtak kimozdulni az ágyukból, nem tudtak felöltözni. Végre kaptak két inget fejenként, de aztán Haertl kijelentette, hogy kifogyott a raktára, semmit sem tud adni. Üres a raktár. Több nincs.

Néhány hétig türelmesen vártak, de aztán úgy rongyosan és félmeztelenül bejárták a tábort. Nem panaszkodtak, csak beszélgettek, nem panaszkodtak, beszélt helyettük a keshedt rongy, ami lelógott róluk.

Egyszer hozzá is bejöttek a boksza, mondván, hogy hallották, szociális tudományokkal foglalkozik. Nem mert ellentmondani nekik, beszélgetni kellett a témáról a hatalmas termetű Pillitzcel meg a hadapród Lauferrel. De mikor elmentek tőle, bement Haertlhez.

– Főhadnagy úr, miért nem adnak ezeknek valami ruhát?

Haertl égre-földre esküdözött, hogy minden elfogyott, teg

nap adta ki az utolsó szvettert, de már ennek is tizenhét rubel volt az ára.

– Hát az utolsó szvettert miért nem adta ezeknek?

Haertl rábámult. Nem értette a kérdést. A tizenhét rubeles szvettert? Ezeknek, egy tizenhét rubeles szvettert? Hát miből fizetnék meg? Nem jók ezek egy kopekre sem. Miből tudnák megfizetni? Drágul az élet, már kosztra alig elég a fizetés. Hogy lehet ezeknek hitelbe adni ilyen finom és drága dolgot?

Borzasztó dühbe gurult. Megkérdezte Haertltől, hogy még mennyivel tartozik. Mennyi a hátraléka.

Haertl roppant nyájas arcot vágott. Talán ki akarja fizetni a zászlós úr? Talán egyszerre akarja kifizetni az egészet? Az új szürke ruha meg a kölnivíz, a körömolló, a gombok, és a négy pár fehérenemű, a zoknik, az amerikai cipő meg apróságok, borotvaszappan, miegymás, összesen ötvenkét rubel negyven kopek. Szerencsés, hogy akkor vette, mikor még olcsó volt. Most már minden légyegesen drágább. A duplájáért sem lehetne megkapni. Jól spekulált...

– Én spekuláltam? Hol spekuláltam én? Hát az amerikaiak most már felemelték az árakat? Most már többet kell fizetni? De nagyon téved, főhadnagy úr! Egy kopeket sem adok addig, amíg a kamcsatkaik nem kapnak emberi öltözetet...

Haertl főhadnagy mosolygott.

Hogyne! Mintha az csak úgy menne, hogy nem fizeti valaki a részletet. Persze, jó is volna. Nyerni a spekuláción, és nem fizetni a részleteket. Csak legyen nyugodt a zászlós úr, majd ki fog fizetni mindent. Vannak bizonyos eszközök. Nem is szólva arról, hogy a rendelésnél persze nem olvasták el figyelmesen az urak, de a rendelésnél a becsületszavát is lekötötte. Nem emiészik? Nos, itt az írás... Azután nem is kell, hogy fizessen. Csak aludjon nyugodtan, majd levonják elsején a fizetéséből. Csak legyen nyugodt. Ő a maga részéről és a jóléti részéről nyugodt...

– Egy kopeket sem fogok fizetni...

– Csak ne mérgeledjön, zászlós úr. Majd egzekválni fogunk...

A táborban hamar elterjedt az összetűzés híre. A félelmetes Haertllel még nem kezdett ki senki, most összeakadt vele az az új ruhás zászlós, az a szocialista, aki szocializmust tanul Bódyvel. De mit is lehet a Haertllel csinálni? Jön az elseje, és majd az orosz elsején, úgy huszadika körül, le fogják vonni a fizetéséből a részleteket. Nem is kérdik tőle.

Éjfél tájban bejött Benkő százados úr a terembe, óvatosan felköltötte és hívta, öltözzön fel és jöjjön a mosdóba. A mosdóban már ott forrott egy primuszon¹ a feketekávé, néhány Benkő-párti hadifogoly szorgoskodott, és készítette a rumot, amit majd a feketébe töltenek. Benkő százados úr kijelentette, hogy férfiasan és merészen cselekedett, nem szabad túrni a basáskodást, le kell törni a potentátokat. Reméli, kitart az elhatározása mellett, a maga részéről támogatni fogja. Bár nyíltan nem léphet fel mellette, de az ő részéről már az is nagy dolog, hogy megígéri a támogatását. A szocialista hitelveket nem osztja, főképpen azért nem, mert nem is tudja, mi az a szocializmus, de ez a fellépés a kamcsatkaik érdekében és Haertl ellen – nagyon helyes dolog. Ki kell tartani. A Benkő-párti hadifoglyok éljeneztek, aztán hozzáfogtak a feketéhez. Később már fekete nélkül itták a rumot, majd behívták az egyik orosz őrt, és annak is adtak belőle. Az orosz őr is hozott egy vendéget, felköltöttek egy zenekari tagot is, végül nagyon jól szórakoztak a mosdóban. Az egyik orosz vállalkozott rá, hogy elmegy, hoz kolbászt. Mikor visszajött, ettek, ittak, az oroszok nekibátorodtak, és nagy hangon énekelték a forradalmi dalokat, különösen azt, hogy „Nasi oficeri polucsáli gyengi...” Ez arról szólt, hogy a szegény orosz közkatona csak meleg vizet kap. Bocsánszky kadet meg azt húzta, hogy: Magas jegenyefa... Benkő százados úr pedig az egész társasággal meg az orosz őrökkel énekelt, hogy „Nasi oficeri...” Ölelték egymást, s hűséget fogadtak

egymásnak, felemelték a szocialista forradalmárt, és kiabálták: hipp, hipp, hurrá, kitartani! Sírtak, zokogtak, és a végén nagyon szép testvériesülés volt az orosz vöröskokárdás katonákkal, a huszárcapitánnyal, a beszszelt bajtársakkal. A kora hajnali órákban a mosdószobában bosszút esküdtek Haertl főhadnagy ellen. Itt is forradalom volt, nem csak Szentpétervárott.

Másnap már az egész társaságot kihallgatásra rendelték, de megúszták baj nélkül, mert Benkő kapitány úr kioktatta őket, mit kell mondani.

– Igaz-e, hogy orosz katonákkal ittak a mosdófülkében? Hogy igazolják a helyet, hogy igazolják a társaságot?

A helyiség nem mindig mosdószoba, sokszor étkeznek ott egyesek, tehát már régebben elvesztette mosdószobajellegét, ahol tisztnek tényleg nem volna illendő inni. De ha enni lehet, lehet inni is. Az orosz közkatonáknak is adtak inni, de csak azért, hogy összebarátkozzanak velük, és esetleg tőlük közelebbit tudjanak meg. Esetleg olyasmit, aminek katonai szempontból hasznát lehet venni. Sajnos, nem tudtak meg semmi fontosat sem.

– De énekeltek velük forradalmi dalt?

Azt énekeltek, csak hogy bizalmat keltsenek. Az otthoniaknak is érdeke, hogy a forradalmi szellem Oroszországban elterjedjen. Ez a cél nemes, és nem gondolták, hogy ezért büntetés jár...

Benkő százados úr is ilyeneket mondhatott, mert mindnyájukat békével elengedték. Nem volt semmi kellemetlenség a dologból, csak figyelmeztetés, hogy máskor nem kell lármázni.

Elérkezett az orosz elseje, amikor a fizetést kell kapni. Körühordozták a könyvet, amelyikbe mindenkinek felírták a járandóságát, oda volt írva mindenféle levonás, még a részletek is. Létezett egy rovat, amelyiknek az volt a címe: a járandóság felvételét köszönettel elismerem. Itt kellett aláírni mindenkinek, ez volt a nyugta. Odahozták hozzá a boksza, hogy írja alá.

– Nem írom alá. Tessék jelteni, hogy a részletre vett portékáért nem engedek levonni semmit. Nem is hiszem, hogy azért

fizetni kell. Tessék igazolni, hogy az amerikaiak nem ingyen adták, akkor fizetek.

Elvitték a könyvet. Azt hitte mindenki, hogy ezzel be van fejezve. Nem írja alá, nem kap pénzt.

Estére kiderült, hogy baj van. A muszka nem adja ki a pénzt, csak ha mindenki aláírja a könyvet. Aki beteg, ahelyett aláírhatja más, de ha valaki szándékosan megtagadja, akkor az egész könyv rossz. Másik könyvet kell csinálni, abból ki kell hagyni azt, aki nem írja alá, és annak, akit kihagytak, a muszkák kifizetik az egész pénzt. De a muszkák levonás nélkül fizetnek.

Nagyon kellemetlen volt a parancsnokságnak, hogy ez kiderült. Most mi lesz? Bárki megtagadhatja az aláírást, mindenki mehet a muszkákhoz a pénzért, megszűnnek az önkéntes levonások, mindenki meggondolhatja a dolgot. A parancsnokság titkolta az esetet, de Benkő százados mindenütt híresztelte. Azt mondta, meg lehet szüntetni az összes önkéntes hozzájárulást meg a további fizetéseket. Felfordul a tábor egész rendje. Kiderülnek a titkos alapok, megszűnik a további forrás, a tábor úgy intézkedik, ahogy akar, kiveszi a hatalmat a parancsnokság kezéből, demokratikusan rendezkedhet be.

Egyelőre a táborparancsnokság tehetetlenül állt a jelenséggel szemben. Az emberek nem mertek nyíltan szembeszállni a parancsnoksággal, nem tudták, milyen messzi terjed a hatalma.

Haertl másnap fölényes, lesújtó diadallal közölte, hogy a titkos alapokból és mindenféle tartalékból mindenkinek kiutal húsz rubelt. Kivéve természetesen azt, aki miatt nem veheti fel a tábor a pénzét. Remélhetőleg hamarosan belátja botor tettét és annak következményeit, s behódol, de egyelőre mindenki kap pénzt, csak a konok sztrájkoló nem.

Fél óra múlva már nála is volt a húsz rubel, Benkő százados úr maga hozta, és biztatta, hogy kitartani, meg kell buktatni a parancsnokságot. Csak legyen egész nyugodt, mindenkor lesz annyi pénze, mint másnak. Még külön is hozott húsz rubelt, arra az

esetre, ha előre nem látott kiadásai lennének. Jó volna a táborral röplapokban közölni a történeteket, és indokolni a sztrájkot.

Az egész táborban rajongva beszéltek a forradalomról. Titokban mindenütt azt tárgyalták, lestek, hogy mi lesz. Akik elhaladtak a bokszt mellett, biztató pillantásokat sugároztak felé, a szomszéd pavilonból üdvözlő leveleket küldözgettek. Lelkesen, de suttogva és bizalmasan tárgyalták. Akadt három bátor hadapród, akik bejöttek a bokszába és kijelentették, hogy a maguk részéről csatlakoznak a mozgalomhoz, már a legközelebbi gázsilistát nem írják alá, nem hajlandók a szeretetadományokért egy kopeket sem fizetni. Mások követeket kezdtek küldeni, hogy a kívánságokat ki kell szélesíteni, egyéb sérelmek is vannak. A táborparancsnok csak százados, és mégis őrnagyi rangot visel. Fel kell venni a kívánságok közé, hogy cseréljék ki a parancsnokot egy valódi őrnaggal, vagy pedig maradjon a százados, de vegye le hamis rangját, és varrassa vissza a századosit, akkor a ténylegesek közül is sokan csatlakozni fognak.

Le és fel sétált a kis bokszt előtt, a két ágyosor között a keskeny folyosón, és a három hadapród több példányban írta A Bajtársakhoz! című manifesztumot.

Ebben a manifesztumban kifejtették, hogy a sztrájk oka voltaképpen az az igazságtalanság, hogy a szeretetadományokért pénzt vesznek el, de más, nevezetesebb sérelmei is vannak a lágernek, melyek szintén orvoslandók. Ilyen például a parancsnok hamis rangjának kérdése. Vagy, hogy könnyelműen voltak elosztva a jóléti raktárának holmijai. Követeli a tábornak a mozgalomhoz csatlakozó része a jóléti tisztek leváltását. Követeli a közterhek leszállítását, és azokról – a feketealapot kivéve – a pontos elszámolást. Követeli a tej, cukor, tojáspor, konzervek körüli rablógazdálkodás megszüntetését. Azok csak a betegeknek adhatók ki.

Egész halom példányban készült a manifesztum, a parancsnokság nem tudta megakadályozni, hogy ki ne ragasszák a tábor falaira meg a nagyteremben. Állandóan készültek az újabb meg

újabb példányok, úgy hogy estére elárasztották vele az egész tábor.

A szegény Steiner őrnagy nem tudott megbirkózni az áramlással, és átküldött a Baubezirkbe segítségért, ahonnan maga Mitteräger ezredes jött át, aki tisztí gyűlést tartott, meghallgatta a panaszokat, csendesítette a kedélyeket. Azt mondta, hogy már eddig is igen sok helyeset és tiszteletre méltót lát a követelések közt. Nem is gondolta, hogy ilyen szerény kívánságok lesznek.

Steiner őrnagyot még aznap leváltották, küldtek helyette egy valódi, hazai, békebeli őrnagyot. Egy kedvesen mosolygó kis öreget, akiről azonban azt beszéltek, hogy hallatlanul ravasz. Azután leváltották Haertl főhadnagyot is, ámbár, jegyezte meg az új őrnagy, most már maradhatott volna, mert üres a raktár.

Az összes fizetési részletet elengedték, azt mondták, egyelőre felesleges a részletek inkasszálása, mert úgyis van elég pénz az alapok címén, de az alapokra való adakozást, illetve a levonást addig megszüntetik, amíg annak szüksége újból fel nem merül. A részletek fejében havonta egy kopeket fog adni mindenki, hogy ezzel dokumentálja a parancsnokság: az adósság fennmarad, és a jogot szükség esetére fenntartja. A többi kívánságot is teljesítették, még olyat is, amit senki sem kért. Benkő százados úr helyett egy új huszárszázadost hoztak, Böszörményi százados urat, ő lesz mostantól kezdve a honvédség parancsnoka.

A kedélyek lecsillapodtak, csak az új parancsnok beszédének végén ámultak kissé.

Neki úgy jelentették, hogy az egész heveskedés Pillitz és Laufer bajtársaik miatt történt, és ezért alapjában véve nemes vezéreszmét látott a fellépésben. Elsősorban ezt a bajt kívánta orvosolni, ezért más táborból sikerült szereznie némi ruhát ezeknek a bajtársaiknak is.

– Úgy látszik, ez a kérelem tévedésből elmaradt, én tehát ezt magamtól is igazságosnak és tiszteletre méltónak ismerve el, szívesen teljesítem.

Összenéztek és ámultak. Tényleg, hiszen ez voltaképpen Pil

litz és Laufer forradalma volt, és róluk teljesen megfélekeztek a nagy programadásban, a hatalmas manifesztumban...

Egy nadrágot és egy kínai köpenyt kaptak Pillitzék, de a kétméteres Pillitznek a nadrág csak valamivel a térdén alul ért. Nem is lehetett hordani, és Pillitz továbbra is az ágyban feküdt. Azt mondta, megvárja, amíg kap vagy szerez még egy nadrágot, és akkor a kettőből csináltat egyet.

A Pillitz-Laufer-féle forradalom után lecsillapodtak a tábori kedélyek. Az új parancsnok, bizonyos Füzessy őrnagy, akinek már valódi hazai aranystráf volt a gallérján, szelíd és atyáskodó törzstiszt volt.

Minden véleményt helyeselt, minden véleménnyel komolyan foglalkozott. Senkit nem utasított el semmivel, de mikor az ember alaposan meggondolta, látszott, hogy Füzessy őrnagy úr voltaképpen nem is teljesített semmit. Szelíden, szívre hatóan, jóakaratóan tudott beszélni. Egy tiszti gyűlésen bejelentette, hogy nagyon meg van elégedve a hadifogoly tisztikar viselkedésével, sokkal nagyobb fegyelmet talált, mint remélte. Ellenben most Oroszországban rendkívül zavarosak az állapotok, és emiatt a legnagyobb összetartásra van szükség. A legnagyobb bajtársiasságra van szükség, és ezért, aki nem alkalmazkodik a renchez, az a közérdek ellen vét.

– Mindent a tiszti gyűlésen beszélünk meg, és mindent a tiszti gyűlés határoz el. Ilyenformán nálunk már régen be van vezetve az orosz forradalom mostani vívmánya, hogy a katonák határoznak saját dolgaikban. Az orosz ezredes megígérte, hogy a legnagyobb előzékenységgel megvédi a tábor érdekeit, ha rend lesz. A fő, hogy a tábor a külvilággal ne érintkezzék. Még behurcolnák a bomlasztó csírákat, az orosz forradalom egészségtelen bacilusait. Ennélfogva a legnagyobb fegyelemre van szükség. Az orosz táborparancsnokság azt ajánlotta, hogy a fegyelmi vétségek büntetését intézze el a parancsnokság a saját hatáskörében, mert neki igen szigorúan kellene ítélkeznie ezekben az esetekben. A tábornak úgyszólván autonómiát ad, ítélkezzen a saját parancsnokság a kilengések felett. De persze, egy egyszerű szobafogság ehhez nem elég hathatós eszköz, rendezzenek be egy cellát, ahova majd az okvetetlenkedőket és vétkezőket bezárnák. Minthogy az orosz parancsnokság ezt az indítványt a tábor érdekében tette, be kell látni, hogy a szobafogság valóban tréfás büntetés a mai körülmények között. Minthogy ilyenformán tényleg azt lehet

mondani, hogy a tábor autonómiát kap, ennek a cellának a berendezése elől nem lehet kitérni. Sokkal jobb, mintha a mostanában amúgy is nagyon izgatott oroszok maguk büntetnének meg valakit, forradalmi vagy rögtönítélő törvényszék elé állítanának egy hadifoglyot. Valóban, a leghelyesebb elfogadni az indítványt és élni az engedéllyel, a cellát be kell rendezni. Elvégre senkinek nincs szándékában a közrend ellen véteni, de aki annyira bajtársiatlan, hogy a többiek rovására bármit is elkövet, az megérdemli, hogy néhány napra kóterbe csukják...

Erre a szóra, hogy kóter, kitört a nevetés, a komoly és ősz törzstiszt mosolyogva mondta, hogy „kóter”, és mikor látta, hogy sikere van, ő is nevetett és megismételte, azt mondta, hogy: be vele a dutyiba...

A dutyi még nagyobb derűtséget váltott ki, és a tábornak semmi ellenvetése nem volt az ellen, hogy az egyik szobát kóternek, illetve dutyinak rendezze be a parancsnokság.

A napiparancsban benne volt, hogy a nagyterem melletti szobát fogják erre a célra már a holnapi nap folyamán átalakítani. Még azt is megjegyezte a napiparancs, hogy aki a kóterbe kerül, az elveszti a büntetés tartamára személyes jogait, és azokat helyette a táborparancsnokság gyakorolja. Aki a kóterbe kerül, annak felfüggesztik politikai jogainak gyakorlását...

Ezen egy kicsit elgondolkoztak, és Dicker vadász hadnagy megjegyezte, hogy most már nem lehet afféle Pillitz-Laufer-féle forradalmat csinálni, mert egyszerűen bezárnák az ellenszegülőt a dutyiba, a táborparancsnokság pedig aláírná helyette a fizetési listát. Pont. Bornett hadapródnak az volt a véleménye, hogy most már két börtön van. Az egyik a tábori deszkakerítés, a másik meg a cella. Hegyi bácsi felnézett a számításaiból, és azt mondta ironikusan, hogy az autonómiát nem adják ingyen. Legyenek megelégedve vele, hogy a tábornak autonómiája van. Ha ilyen sűrűn kapják a jogokat, maholnap megkapják a szabad költözködési jogot is, és akkor mehetnek haza...

Közben Grósz Simi a legvadabb dolgokat olvasta az újságból.

Petrográdon tizenötezer katona és munkás követelte Miljukov lemondását. A fronton felbomlott a rend. Az orosz katonák bajonettel támadtak saját tüzérségükre, és kényszerítették, hogy hagyja abba a tüzelést. Az orosz parancsnokok sorra lemondanak azzal az indokolással, hogy kicsúszott a kezükből a hatalom. Lelőttek egy hadosztályparancsnokot, aki fegyvert akart használni a katonái ellen. A katonák rabolnak, a hidakat robbantják, és égnek a katonai raktárak. A páncélautók saját csapatokra lönek. Tarnopolnál két német század megfutamított egy orosz hadosztályt.

A visszavonuló orosz katonák hatalmas özöne áramlik belső Oroszország felé, és óriási zászlókat visznek, melyeken ez a felírás van: Le a háborúval! Az első gárdahadtest ellenállás nélkül vonult vissza, és sorsára hagyta a Petrovszkij-brigádót. Szelinov tábornok nem tud megküzdeni a katonák alantas gondolkozásával, akiknek a legnemtelenebb felfogása van a hazáról, becsületről, jövőről és szabadságról. Tarnopolnál a tüzértisztek térden állva könyörögtek a legénységnek, hogy segítsenek, de azok nem nyúltak az ágyúkhöz. Elképzelhetetlen csapat-összekeveredések vannak, és a halálbüntetést megint be kellett vezetni. Tízezernyi katona rabolja a békés polgárokat. A visszavonulás útján az útszéli árkok kocsikkal és lóhullákkal vannak telve, köztük emberi tetemek is. Ha városokba érnek a katonák, a bezárt ajtókat kézigránáttal robbantják ki. A 112. uráli ezred megtagadta az engedelmességet, és az ellenséggel barátkozik.

Az egész összeomlást lelketlen agitátorok csinálják, akik magukat bolsevikoknak nevezik, de hogy kik ezek, és miféle programjuk van, még nincs tisztázva. Úgy látszik, vezetőiket a németek bérelték fel, és ők terjesztik a hazafiatlan „Le a háborúval!” jelszót. Legfontosabb volna a bolsevistákat elnémítani, sokat már le is tartóztattak közülük.

Ilyeneket olvasott Grósz Simi, és ezek a hírek némi reményt nyújtottak a szabadulásra. Odahaza bizonyára nagy súllyal fog latba esni az igazolásnál, hogy a táborok a forradalmi elemektől

távol tartották magukat, megőrizték a parancsnokok iránti tiszteletet. Fenntartották a fegyelmet a legtombolóbb napokban is. Az orosz öröknek az orosz parancsnokság példaképpül állította a hadifoglyok viselkedését, és mikor Csajági hadnagy egyszer engedély nélkül kiment a táborból, az orosz katonák pedig szó nélkül kiengedték, mindenki fel volt háborodva. Önfegyelem van és szolgálati fegyelem, ezt tiszteletben kell tartani. Csajági hadnagy ugyan csak dorgálást kapott, de Klinger hadapródként, aki hasonlóan – a parancsnokság engedélye nélkül – ment el sétálni, a napiparancsban három napi cellát kapott. Ez volt az első cellabüntetés, melyet a saját parancsnokság osztott ki. Azt mondták az emberek, végre ebből a példából mindenki meg fogja tanulni, hogy nem tréfadolog a cella. Megnyugtatta az embereket a parancsnokság intézkedése.

Várni kell nyugodtan a fejleményeket, semmi közük a hadifoglyoknak ahhoz, hogy mit csinálnak az oroszok. Majd elintézik ők a maguk dolgát. A hazai dolgokkal úgysem lehet törődni, mert a forradalom óta a levelek teljesen elmaradtak, és az orosz lapok nagyon kevés hírt közöltek az ellenséges hadműveletekről. Nyugodtan meg kell várni a dolgok végét, van elég elfoglaltság a táborban.

Például nagyon szép sportünnepélyt szerveznek, melyben tréfás számok is szerepelnek. Zsákba futás, lepényevés, fazéktörés; old boy futóverseny és aggok futóversenye, melyen csak az ötvenévesnél idősebbek vehetnek részt. Nem is szólván a grandiózus futballmérkőzésről, mely a három napig tartó sportünnepnek kimagasló száma lesz.

Erre a futballmérkőzésre egyesek megpendítették azt az eszmét, hogy két pesti futballista is részt vehetne benne. Ugyanis volt itt két kiváló pesti futballista, de csak a legénységi állományban szerepeltek, és így természetesen nagyon kétségesnek tűnt, hogyan vehetnének részt a tisztí futballmérkőzésen. Pedig nagyon is szükség lett volna rájuk. Különb az egyik a futballisták tréner is volt, egy igen intelligens ember, de sajnos csak legény

ségi. Mind a kettő tisztiszolga, és szinte elképzelhetetlennek látszott, hogyan lehetne ezt a nehézséget áthidalni.

Egy bizottság kereste fel Füzessy őrnagy urat, és elmondta az esetet. A futballmérkőzés nagyon sokat nyerne azzal, ha a két kiváló legénységi is részt vehetne benne. Talán lehetne valami megoldást találni.

Füzessy őrnagy úr meghallgatta a küldöttséget, és azt mondta, nagyon nehéz kérdés, de mivel neki is a szívében fekszik, hogy a sportünnep minél sikerültebb legyen, gondolkozni fog a dolgon. Reméli, hogy talál valami megoldást.

Füzessy őrnagy úr másnap a tiszti gyűlés végeztével a futballügyre is kitért, és azt mondta, igen örvendetes, hogy a parancsnoksághoz minden kérdésben ennyi bizalommal van a tábor. Íme, ebben a nehéz kérdésben is talált megoldást. Megfelelő formalitások között, de részt fog venni a két legénységi ember a játéokban.

Nem árulta el a formalitást, mire akadtak, akik azt mondták, hogy Füzessy őrnagynak, mint csapatparancsnoknak, joga van tisztjelöltté előléptetni a két legénységit. Azt is megvitatták, hogy ez a jog csak a tűzvonalban létezik-e, s vajon a hadifogság nem számít-e tűzvonalnak? Valószínűleg annak számít, mert egyesek, akik az elmaradt fizetésüket számítgatják, tűzvonalbeli fizetést vesznek alapul...

A sportünnepségek napjai reményen felül sikerültek. A hatos és hetes pavilon a Baubezirk válogatottját 7 : 2 arányban verte, amihez kétségtelenül nagyban hozzájárult a két legénységi hat gólja. Füzessy őrnagy úr közmegelegedésre úgy oldotta meg a kérdést, hogy a két legénységi a játék kezdetekor jelentkezett a pályán kihallgatásra, és a jelenlevő törzstisztikar rangidőse előtt engedélyt kért, hogy a tisztekkal játszhasson. A rangidős törzstiszt erre a versenyre az engedélyt megadta, és a legények csatlakoztak a csapathoz. A játék végén is lejelentkeztek, és megköszönték az engedélyt. Az old boy futóverseny egészen komikus volt. Az öregeknek futás közben meg kellett kerülniük az egyik

pavilon, és mikor az eltakarta őket, hiába várták a nézők, hogy előjöjjenek. Végre elindultak néhányan megnézni, mi történt velük, és kiderült, hogy leültek falatozni, csak az étkezés után futottak tovább. Harsogó derűtséggel fogadták a nézők a pavilon mögül előtűnő old boyokat, és a sportünnepek harmadik napja ezzel a derűs epizóddal ért véget. A háromnapos izgalmas szórakozás kimerítette a hadifogoly tiszteket, és álmosan, fáradtan, közömbösen hallgatták Grósz Simit, mikor este az újságból a híreket felolvasta. Különben is Grósz Simi az utóbbi napokban már kezdett unalmassá válni, kevés eltéréssel mindig ugyanazokat a híreket olvasta.

...Ezúttal a harmadik divízió vonult vissza minden parancs nélkül, és a 143. ezred ellenében, mely megtagadta az engedelmisséget, kivezényelték az önkéntes zászlóalját, amely teljes győzelmet aratott a lázadók felett, és azt teljes egészében megsemmisítette...

Grósz Simi magának olvasta fel a lapot, mert az egész terem mélyen és ártatlanul szendergett, egyesek mosolyogtak, álmukban eszükbe jutott az a humoros eset az old boyokkal...

Kint, a táboron túl az orosz forradalom dúlt, a lengyel mezőkön és Doberdónál összeszorított fogakkal masíroztak a katonák felváltásra a lövészárkokba, de a deszkakerítésen belül Körös hadnagy úr ragaszkodott a tavalyi parcellájához, amely közel másfél lépés szélességű volt, és szinte ugyanolyan hosszú. Tavaly paprikamaggal kísérletezett, idén futópaszulyt ültetett a földjére. Az Amur kiáradt, és kövér lazacok ezrei rekedtek meg a parti homokban, mikor a víz visszavonult. A parti halászkunyhókban rongyos legénységi hadifoglyok szolgáltak a koldus kínaiaknál, és tisztították, szárították, füstölték télire a lazacokat. Hegyi bácsi csekély felárért meghosszabbította a fogadások terminusát. Már ötéves hazakerülési terminust sem tartottak túlzottnak. A tábor jóléti raktárai kiürültek. Almoslino csak szokásból jelentkezett pontosan, de postát nem hozott. Az orosz örök félvállról beszéltek Waleczkyvel, és az ezredes már nem is mutatkozott. Kerenszkij még tartotta magát, készült a nagy nyári offenzívára, de a kis Kerenszkij-rubel, az új kibocsátású pénz, ami olyan nagy volt, mint két rendes okmánybélyeg, kezdett kevesebbet érni. Egyesek azt mondták, hogy ez azért van, mert kicsi a pénz, és az orosz nép nem bízik a kicsi pénzben, de szakemberek elmagyarázták, hogy a pénz értéke nem függ a nagyságától. Nem lehetett megérteni, hogy mitől függ a pénz értéke, mert a cári rubelek is kezdtek kevesebbet érni.

Feszült izgalom és békevárás volt a nyár, de csak rombolásokról, lázadásokról lehetett hallani, meg arról, hogy Kerenszkij az utolsó nagy összeütközésre készül. Heedbloom és Conger konzulok eljöttek néha, de azok sem mondtak semmi különöset, csak vonogatták a vállukat, és elutasítottak minden kérelmet. Azt mondták, kifogytak a raktárak, elosztottak mindent, nincs se pénz, se posztó, se marmelád, se tojáspor, se körömmolló. Sóhajtoztak, hogy spórolni kellett volna, nem kellett volna mindent szétoztani. Ha továbbra is így mennek a dolgok, ők is mennek haza

a saját országukba. Örüljenek a hadifoglyok, hogy az életük biztonságban van. Jobb a négy fal között ezekben a zavaros időkben.

Savanyú teniszversenyeket tartottak, és rosszakaratú megjegyzéseket tettek a játékosok egymásra. Wasserlauf észrevette, hogy Csányi vakarózott tenisz közben, azt mondta, hogy az olyan embernek, aki tetves, nem dukál a tenisz.

Most kizárólag lazacot adtak a muszkák, pedig már undorodott és borzadozott mindenki a lazactól. Kis konyhák alakultak, és a déli órákban a tábor szélén, a deszkakerítés mellett, apró tűzhelyeken rotyogott a privát koszt. A privát konyhák főztje jobb volt valamivel a régi kosztnál, dacára annak, hogy a pénz napról napra értéktelenedett. Babot, lencsét, konzerveket, néha disznóhúst lehetett még szerezni, és ha bőven tettek rá pirított hagymát, nem érződött a húson a lazacszag. Dorogi mindig többet főzött, mint amennyi neki kellett, és a megmaradt adagokat kiárúsította. Emiatt bajba került, a parancsnokság maga elé idézte, és igazolnia kellett, hogy nem nyert az árúsításon. Tisztnek nem volt szabad ipart csinálni a főzésből, és úgy látszik, Dorogi nem tudta teljesen igazolni magát, mert a parancsnokság eltiltotta a kifőzést.

Sor került az alapokra, mert másképp nem lehetett volna a konyhanívót fenntartani, és csak egyetlen alap mentesült: a hazautazási alap.

Ez szent volt, senki sem mert arra gondolni, hogy ezt megbolygassák.

A nők üres kézzel jöttek vissza az orvosi rendelésekről, semmit nem utaltak. Se datolyát, se fűgét, se aszalt gyümölcsöt, se tojásport.

Az orosz örök egyszer fürödni vitték őket, és megint találkoztak, mint minden fürdésnél, a legénységi számkivetettekkel. A tábor mellett volt egy gödör, abba dobták a tábori konyha hulladékát. A gödör széléről két görbedt roncs, két árnyékember fordult feljűk. A gödörben piszkáltak, amíg meglátták őket, és

most koldulva nyújtották feljüket a kezüket. A másik kezükkel a meztelen mellükhöz szorítottak valamit. Közelről látni lehetett, hogy krumplihéjat, rothadt zöldséget szorongatnak a legények, amit a gödörből halásztak ki. Kenyérhéjkincseket szorongattak az árvák, akiknek nem jutott hely a kórházakban, akik erejük fogytán nem tudtak a kínaiakhoz szegődni, akiknek nem maradt erejük az Usszuriban halászni, akik betegen és haldokolva csak a gödörben voltak képesek halászni s a tábor kapujában koldulni.

Néhány pénz hullott a kinyújtott tenyerekbe, és a hadifoglyok megtárgyalták egymás között, hogy nagy szerencse a tábor, ahol úgy-ahogy, de eddig mindig megvoltak.

Rohamosan és minden átmenet nélkül állott be a gazdasági válság. A láthatatlan erő, mely eddig dúsan ontotta a javakat, most nagyon szűkmarkúan mérte a hadifoglyoknak jutó dolgokat. A pénz természetesen maradt a régi, ugyanazt az összeget kapták, csak az volt a baj, hogy minden drágább lett, és az olcsóság hullámot hiába várták.

– Csak győzne Kerenszkij...

– Nem szégyelled magad, a hazád ellen...

– Mit hazám ellen? Egyszer csak véget kell vetni a háborúnak. Aztán szeretném tudni, mire nekünk Ukrajna? Meg mire nekünk például Varsó? Oroszországot akarják elfoglalni? Tizenhatezer kilométert akarnak előrejönni? A központi hatalmak csapatai be akarnak vonulni Irkutszkba? Irkutszkban akarják megkötni a bajkáli békét? Marhaság... Hogy lehet Oroszországot elfoglalni? Keresztben? Vlagyivosztokig? Vagy hosszában? Az északi Jeges-tengertől Perzsiáig? Mi?

– De mire neked Kerenszkij győzelme?

– Talán megjavulna ez a rongyos Kerenszkij-pénz.

– Pfuj!...

– Miért pfuj? Az őrnagy minden reggel csokoládét iszik, tejkonzervvel issza a csokoládét...

A tejkonzerv és a csokoládé híre elterjedt. Az őrnagy füléhez is eljutott. A legközelebbi tisztgyűlésen ő maga hozta szóba:

– Talán lehetne kifogása egyeseknek, akik nálamnál betegebbek, és jobban rá vannak utalva az erősebb táplálkozásra, hogy nekem is csokoládét meg tejkonzervet rendelt az orvos. Sajnos, a tiltakozásom hiábavaló volt, hiába könyörögtem az orvosnak, hogy hagyjon békét, katona vagyok, kibírom tejkonzerv meg csokoládé nélkül is, adja a nálam jobban rászorultaknak. Mondom, kedves gyermekeim, hiába tiltakoztam, az orvos hajlott koromra hivatkozott, és rám erőszakolta. De én szeretem a tiszti gyűlés álláspontját is hallani, vajon szükségesnek találja-e a közérdek az életemet, hogy esetleg elvonjam valakitől a csokoládét meg a tejkonzervet? A tábor véleményét kívánom hallani. Egy ilyen öreg csont...

Könnybe lábadtak a szemek, és nem hagyták az őrnagyot tovább beszélni, egyhangúlag megszavazták a tejkonzervet meg a csokoládét.

A legénységek életével vigasztalódtak. Lehet nélkülözni a tejkonzervet meg a csokoládét, lehet nélkülözni az eddigi dúskálást. A legénységek koldulását terjesztették, evvel vigasztalódtak. Még az otthoni legénységi kosznál is sokkal jobb a mostani.

Horváth hadnagy úr egy gyönyörű faberakási munkával lett kész. A faberakás egy kazetta fedelét díszítette, és az volt a címe, hogy: Bátyuska. A bátyuska egy különböző színű fadarabkákból kirakott orosz muzsik volt, a mintát az Argus című orosz képeslapból vette Horváth hadnagy úr. Ezután elkéredzkedett a parancsnokságtól a városba, és mikor visszajött, nem volt nála a kazetta. Ellenben nagy mennyiségű kolbászt és több liter babot, szibériai lencsét hozott magával.

A parancsnokság szigorú vizsgálatot tartott, és Horváth hadnagy úr néhány napig igen szótlanul bolyongott a táborban.

A tiszti gyűlésen minden kiderült.

A vizsgálat amiatt volt, hogy a parancsnokságnak jelentették mind a bátyuskát, mind pedig a kolbászt. Erre indult meg a szigorú vizsgálat. Ugyanis a parancsnokságnak úgy jelentették a dolgot, hogy Horváth hadnagy úr a kazettát eladta, a pénzből pedig eleséget vásárolt.

A parancsnokság nem győzte hangsúlyozni, és egyúttal ismételtlen leszögezni: tisztnek nem lehet a kézi munkáját áruba bocsátani, tiszt nem mehet el napszámba, tehát nem szegődhet el bérért, ergo, nem vállalkozhat bizonyos munka végzésére pénzért. Nyilvánvaló, hogy tiszt eladási szándékkal sem készíthet semmiféle munkátot, pénzért nem dolgozhat. Horváth hadnagy úr ellen az volt a vád, hogy a munkáját áruba bocsátotta, és a pénzből eleséget vásárolt.

A vizsgálat kiderítette, hogy a vád ebben a formájában nem felel meg a valóságnak. Horváth hadnagy úr ugyanis bebizonyította: árura cserélte be az általa készített kazettát. Ez ugyan lényegében éppen annyi, mintha pénzért adta volna el, és azon vásárolt volna holmit, azonban tekintettel erre a formára, ezúttal csak szigorúan megdorgálja a parancsnokság Horváth hadnagy urat, és kötelezi, hogy a kapott értéknek megfelelő összeget fizesse be konyhafeljavítási költségekre, a jövőre nézve pedig szigorúan megtiltja a szolgálati szabályzatban lefektetett tilalomnak efféle kijátszását.

A tiszt urak így semmi esetre sem segíthetnek magukon, szép is volna, ha most egyszerre, közvetlenül a hazatérés előtt feloszlana a szolgálati fegyelem. Nem lehet a dolgokat ilyen egyszerűen megoldani. Szép is volna, ha most mindenki egyszerre elkezdene dobozokat faragni, esetleg elszegődne a muszkákhoz valamely munkára. Hiszen így a mérnökök például gránátgyárakba mehetnének, és hova vezetne, ha mi magunk járulnánk hozzá a munkánkkal ahhoz, hogy az ellenség hadba vonult erejét pótoljuk. Ennek a tilalomnak igen súlyos erkölcsi jelentősége van a tisztikar presztízsének megóvásán felül is. Egyenesen hazaárulás, ha most a munkánkkal lehetővé tesszük, hogy a hadbavonultak erejét pótolják...

Hol voltak a tavaszi szép napok a vidám és meleg sportünnepélyekkel, hol volt már a téli bőség az ananászkonzervvel és a művészi vitákkal? A lágerjólét utolsó felvillanása volt az old boy futóverseny, ez volt az utolsó zavartalan élvezet, melybe még nem cserdített bele a szigorú szükség. Az Amur tovább ontotta a lazacot, de már a hideg rázott mindenkit, ha halat látott. Éhezés nem lehetett a bőséges haláldás mellett, de minden egyéb fogytán volt, a muszka fizetések mintha egy kicsit lanyhultak volna, késtek, és a nyár vége felé ki is maradt egyszer a pénzosztás.

A menázstisztek titokzatosan sugdolóztak, s bizalmas baráti körben eskü alatt elárulták, hogy az eddigi meglehetősen leszállított nivójú étkezést is csak a közös alapokból lehetett fedezni, azokból szereznek be fát télire, és azokból fognak petróleumot venni. A muszkákra már nem lehet számítani. Egyébként is az ötven rubelek már a harmadát sem érik a tavalyinak.

Gotthilf hadnagynak nagy tekintélye lett. Gotthilf hadnagy cionista volt, és rendszeresen érintkezett egy legénységi hadifogollyal, akivel a cionista eszmék hozták össze. A legénységi hadifogoly megnősült Habarovszkban, és kitűnően menő borbélyüzlete volt a város szívében. Gotthilf ajánlatára kisebb kölcsönöket is folyósított. Akiket Gotthilf pártolt, azoknak adott kölcsönöket. De ez is csak pár napig tartott, mert megvádolták Gotthilfet, hogy nem a zsidókat pártolja, hanem a huszártiszteknek meg a mágnásoknak adott kölcsönt. Ezért Gotthilf megsértődött, és többet nem ajánlott senkit sem.

Hazulról nem jöttek sem hírek, sem levelezőlapok, csak az orosz lapokból lehetett egyet-mást kiokoskodni. Legfőbb ideje volt, hogy megérkezzenek a közeli béke hírnökei. Voltak, akik negyedik nyarukat töltötték a reménytelen hadifogságban. Egész nyáron úgy támolyogtak, mint ősszel a legyek, keserű félálomban, kelletlen, reménytelen érdeklődéssel. A Tájfun előadására el

sem ment mindenki, pedig nagyszerű volt, maguk a habarovszki japánok rendezték a Fudzsjáma jelenetet, és ősi nehéz kimonókat adtak kölcsön a szereplőknek.

Mindenki a kis holmiját rakta össze, a jegyzeteit hozta rendbe utoljára. Készültek a megváltásra, várták, mint soha még, a vattás vonatokat, a párnás vonatokat, melyek gyöngéd öle boldogan szalad majd haza a drága kinccsel, a hadifoglyokkal...

Utoljára virít Körös hadnagy úr kis kertje, az utolsó igéket hajtogatják a tanítványok a tudós Papp Gyula tanár úr bokszában, Bartakovics már csak néhány hétig kérdezi Szeley doktort a perrendtartásról. Szabó főorvos úr sem sokáig hivatkozik a jazigokra a végtelen kaszinópartikban, amelyeket Kaufmann Jóskával játszik. A szegény Pick már írt haza, hogy az aljegyzői állásra továbbra is reflektál, a gazdag Pick erősen készülődött, hogy majd rendet csinál a fűrészeiben, Répássy elkészült a logarléccel, melyen másfél esztendeig dolgozott. Juhász hadapród úr lázasan másolta a lágerverseket, melyeket otthon műkedvelői előadás keretében akart elszavalni. Többen utolsó pillanatban kibékültek ellenfeleikkel, és likvidálták a lovagias ügyeket, hogy ne kerüljenek otthon becsületbíróság elé. Dantsek mester rámost a műhelyben, a könyvkötészetben bekötötték a Szibériai Újság és az Izgató megjelent számait. Megbocsátottak az aktívaknak, a mágnásoknak meg a lovastiszteknek a titkos és külön alapokért, már úgyszem sokáig élvezhetik a szabálytalan és bajtársiatlan pénzeket. Lányi előfizetőket gyűjtött a tábor egy írójának otthon megjelenendő „Távoli üzenetek” című művére, melynek előfizetési ára is otthon fizetendő...

Így múlt el a nyár, és szibériai szokás szerint hirtelen, minden átmenet nélkül, egyszerre megint ott volt a háromnapos szibériai ősz. Szeptember huszadikán még félmeztelenül tornázott az udvaron kora reggel Glattstein kapitány, három nap múlva havazott, és október elsején már fehér volt minden. A hó, a szibériai, könnyörtelen és kérlelhetetlen hó, mely késő tavaszig nem enged, mely nem kelti a téli örömök kedvét, mely tízezer kilométe

res végtelen mezőn terpeszkedik, melybe belefűl minden hadifogoly-reménység, melyen nem lábolhat át más, csak az a mesebeli gőzmasina, mely még mindig a ködös jövendőben késik. A hóval, a szibériai hóval nem lehet megbirkózni, a szibériai hó lebírhatalan ellenség, tavaszig el kell tenni minden vágyat, csak a burán² süvölt a fehér sztyeppén tavaszig.

Tavaszig most már megint várni kell, lehet megint hajtogatni az igéket, mégiscsak elő fogja adni a színház Zalka Máté Jeruzsálem című passiójátékát. Pedig úgy látszik, a világban mégis történik valami. Grósz Simi olvassa az újságot, és valami mintha történne a világban!

– A 12-ik hadosztály komitéje, mérlegelve az északi front súlyos helyzetét, utolsó szavával fordul a birodalomhoz, a néphez és a kormányhoz! A forradalom minden vívmánya kockán forog! Gazdasági és politikai csőd fenyegeti az országot anélkül, hogy a forradalom programja megvalósult volna! Homály a belső politikában, széthúzás a külpolitikában! A vagyonos osztályok önző gazdagodási vágya vörös posztó a dolgozó tömegek szemében! A pártharcok és pártérdekek már a közönséges bűncselekmények határait érték el! A szétesés terjed, és az ellenforradalom tért nyer! A német imperializmus flottája és hadserege új csapásra készül, s a birodalom a legnagyobb veszélyben forog! És amikor katonáinkat az utolsó vércseppig való harcra hívjuk fel, jól tudjuk, hogy e felhívást ruhátlan emberekhez intézzük!...

Waleczky arcán is aggodalom látszott, és hol kísérettel, hol jóformán csak titokban jelent meg a táborban, és hosszasan tanácskozott a parancsnoksággal. Azt mondták, hogy Waleczky alaposan összeszedte magát, meghízott a tárcája a tábori pénzekben, most alighanem Amerikába akar szökni. A hírek napról napra biztatóbbak, az oroszok nem bírják már soká, de még meddig?

Most nem volt nehéz fegyelmet tartani. Végtelen beszélgetéseket folytattak, senki nem akart semmit, mindenki megadta ma

gát a sorsnak, nem volt mi felett veszekedni, úgyse lehet a dolgokon segíteni. A kapuk ugyan nem voltak nyitva, de pár kopekért akárkit elengedtek a muszka örök, mehetett jóformán mindenki, ahová akart, de nemigen volt kedve senkinek kimozdulni.

Fel sem tűnt, hogy Pásztkándy hadapród egy egész álló hétig nem volt a táborban. Mikor megjött, akkor vették észre, hogy nem volt odahaza. Csak a bokszársai beszélték, hogy elment valahova, de senki nem törődött vele, hogy hol van. Ez a Pásztkándy egy jókötésű, ravasz szemű, okos fiatalember volt, nem sokat beszélt, és nemigen törődött soha a tábori ügyekkel. Huszonhat vagy huszonnyolc éves lehetett. Ha nem lett volna rangjelzése, inkább azt hihette volna az ember, hogy egy gazdag tanyai parasztnak a fia vagy első bérese. Parasztoosan beszélt, és még erőltette is, mint egy népszínműben fellépő színész. De ez nagyon természetes volt nála, az ember nem érezte, hogy játszik. Pipázott, népies kifejezéseket használt, és káromkodott is. De ez nem olyan könnyvízű káromkodás volt, hanem eredeti zaftos parasztkáromkodás, igazi szívből jövő káromkodás, az ember komolyan megsértődött rajta. De ezt nem hagyta Pásztkándy, mert ha látta, hogy valaki már haragudni kezd, akkor összehúzta ravaszul a szemöldökét, mosolygott, és akkor látta az ember, hogy csak vicc volt.

Most megérkezett, és leült gyűrötten, kifáradva az ágya szélére. Faggatták az emberek: hol volt, mit csinált.

Szokása szerint először elkezdett csalafintán mosolyogni, aztán azt mondta:

– Ideát voltam Kínában. Azt hallottam, nagyon jó ott a föld, és elmentem megnézni, hogy milyen. Tényleg nagyon jó. Azt lehet belőle csinálni, amit az ember akar. Egy orosz családnál kvártélyoztam be magam, oda fogok benősülni. Otthon is csak megnősültem volna. Jóképű lánya van a gazdának, békességben élnek a kínaiak között, csak éppen orosz van nagyon kevés. Nagyon örültek nekem. Megmondtam, hogy magyar vagyok, de azért szívesen nekem adják a Maruszját, én meg benősülök az orosz családba. Megvárjuk, amíg egy kis rend lesz, osztán lehet, hogy át

jövünk Szibériába. Én ugyan mondtam, hogy minek jönnénk, békében élhetünk a kínaiak között is. Mindegy a föld, akárhol! Hát ezt majd meglátjuk. Otthon nekem senkim sincs a világon, itt meg lesz földem, gazdálkodásom, a magam ura leszek. Olyan tanyám lesz, hogy csudájára járnak a kínaiak. Tőlük is lehet tanulni valamit, én is tanítom őket egyre-másra. Hallottatok már olyat, hogy ezek kapálják a búzát? Osztán olyan kövér magja van meg hosszú kalásza, kíváncsi vagyok rá nagyon. Na, majd meglátom jövőre. Hát én osztán itt hagylak benneteket... Isten segítsen benneteket haza...

– Bolond vagy te, Pászkándy. Otthon is kaptál volna földes parasztlányt, muszáj neked azért Kínába menni? Ha legalább itt maradtál volna Oroszországban...

– Otthon? Bolond vagy te! Hát hogy vehetnék el én otthon parasztlányt? Nemes Pászkándy. Én csak postakisasszonyt vehettem volna el otthon, magamnak meg a vármegyéhez kellett volna menni. Bízátok csak rám. Meg osztán, hol van még a haza, hol van még ez az otthon? Nekem ugyan elég volt, én jövőre kapálni akarok. Most a télen fel akarom javítani a jószágot... Háromezer birkánk van, meg negyven ökrünk... Kinek van otthon ennyi? Meg akinek van, az éppen engem vár! Meg akinek van, az maga feji a tehenet! Mi?

A parancsnokságnak besúgták Pászkándy terveit, mire elővezették kihallgatásra. A kihallgatáson azt mondta az őrnagy, hogy szégyellje magát, hogy ilyen gondolatokkal foglalkozik. A parancsnokság kötelessége minden egyes emberről számot adni, és az efféle örültségeket megakadályozni. Egyelőre kap háromnapos zárkát, remélhetőleg azalatt lemond a kalandos terveiről. Az őrségnek is parancsba adják, hogy vigyázzon rá.

Pászkándyt bezárták a cellába, az örök szigorú parancsot kaptak, hogy ne engedjék ki a kapun.

Pászkándy azonban mosolygott, és másnapra ki voltak feszítve a vasrostélyok, a rab pedig eltűnt a táborból.

Pászkándy szökése volt az utolsó kilengés ezekben az időkben. Velence elesett, a bolsevikok győztek Moszkvában, és ez a két tény igen megszilárdította a parancsnokságba vetett hitet. Velence elestét vacsorával ünnepelte a tábor. A vacsorát a táborparancshokság adatta az alapokból. Az ünnepi lakomán egy küldött a Baubezirkből beszédet mondott, és ennek során lelkes éljenzés, taps kísérte azt a megállapítást, hogy „ellenségünk letiporva nyög győző lábaink alatt...”

Velence eleste azt bizonyította, hogy a katonai fegyelem és összetartás meghozza a kívánt gyümölcsöket, hogy győztek a férfias erények, győzött a parancsnokságba, annak tekintélyébe vetett feltétlen hit és bizalom. Viszont a bolsevikok programja, a „Le a háborúval!”, meghozta az orosz seregek teljes szétbomlását, rövidesen összeomlik a hatalmas orosz erő, és megindul a fogolysereg hazafelé. Otthon pedig most már csakugyan számot kell adni a cselekedetéről, és a katonák, akik kivívták az otthoni győzelmeket, tudni fogják, miképpen kell büntetni azokat, akik a rend, a fegyelem és a tekintély aláásói voltak.

Ezért volt olyan fontos ez a két esemény a tábor szempontjából. Nem kellett semmi újabb rendelet, nem kellett semmi újabb figyelmeztetés. A táborparancsnokság hatalmas külpolitikai sikere volt Velence eleste és a bolsevik győzelem. A katonai erények diadala egyrészt, a korlátlanság és fegyelmezetlenség intő példája másrészt. Íme, összeomlik a félelmetes orosz ellenállás, és prédára kerül az ország. A bolsevikok békét fognak kötni, de lealázó és szégyenteljes békét. A győzők fogják diktálni a feltételeket.

– Szomorú lenne, ha nem tartanánk magunk között rendet. Az oroszok elhanyagolnak bennünket, nem törődnek velünk. Ha nem tartunk össze, ha nem öröködünk saját magunk a tetteink felett, széthullunk, mint oldott kéve...

Hallatlan, hogy mit műveltek az oroszok! Waleczky torz mosollyal támolygott, teljesen tanácstalanul lézengett, szinte azt le

hetett mondani, hogy ólálkodott a táborban, és már nem is hordott rangjelzést, néha már civilruhában mutatkozott. Nem parancsolt, nem intézkedett, ő kérdezte a legkétségbeesettebben, hogy mi lesz.

Nem tudott a katonáinak parancsolni, nem hallgattak rá az orosz bakák. Egy napon egyetlen őr sem állt a kapuban, a muszkák sztrájkoltak, és mikor Waleczkyt hívatta a parancsnokság, egyszerűen nem akart odajönni. Azt üzenté, hogy hagyjanak neki békét.

Ezt persze nem lehetett engedni, és a három tábor parancsnoksága összeült tanácskozni a teendőik felett. Meg is állapodtak a tennivalókban, és mikor Waleczky ismételt felszólításra sem akart jelentkezni, érintkezésbe léptek egy vezérkari kapitánnyal, aki addig csak az orosz őrséggel foglalkozott.

A kapitány orosz ember volt, és valószínűleg jobban ismerte a helyzetet, mint a lengyel Waleczky. Kijelentette, hogy szívesen átveszi orosz részről a táborparancsnokságot, de csak úgy, ha a fizetéséről és a katonák fizetéséről is gondoskodik.

A három tábor parancsnoksága keserves alkudozások és viták után végre megegyezett.

Most látszott meg, milyen jók voltak az alapok.

Az alapokból megvesztegették a habarovszki katonai köreket, és ezek továbbra is utalták a hadifoglyok fizetését, még a kapitányt is hajlandók voltak fizetni. Sajnos, az örök fizetését semmiképpen sem vállalták, azt mondták, katonákkal nem kezdenek. Kijelentették, hogy ruhát meg fegyvert adnak, de ők maguk nem hajlandók sem szóba állni, sem rendelkezni a katonákkal. Sikerült ezt a kérdést is megoldani, ugyanis a vezérkari kapitány nagyon ügyes ember volt: szökevény katonákat toborzott, akik a tél miatt még nem mertek elindulni hazafelé, az európai Oroszországba. A zsoldosok hajlandók voltak kóstért, némi fehérműért és kevés pénzért őrizni a tábor. A tisztgyűlés egyhangúlag megszavazta a kiadásokat, és így végre kapott a tábor örökét.

Voltak hangok, hogy zsoldosokat a saját nyomorgó legénység

gi emberekből is lehetne alkalmazni, ez azonban kivihetetlen volt, mivel egyrészt a saját katonákat a parancsnokság nem akarta annyira lealacsonyítani, hogy tulajdon tisztjeiket őrizték fegyveresen, másrészt ezek nem is tarthattak volna rendet, hiszen voltaképpen mindenki, minden hadifogoly a feljebbvalója lett volna az őrnek. A kapitány ötlete kitűnően bevált, a fizetett örök nagyon fegyelmezetten viselkedtek, tavaszig semmi esetre sem akarták az állásukat reszkirozni. Meg bizonyos tekintetben itt meg is voltak óva attól, hogy a katonai hatóságok rendelkezzenek velük.

Így múlt el a tél, és a bokszokban ismét suhantak a fogolyujjak a néma zongora billentyűi felett, kopogtak a dróttalan távirók, melyek nem vittek hírt sehová, és nem hoztak üzenetet sehonnan. Feszült a céltalan napernyő a kissé bomlott hadifogoly felett, és még új ötletek is születtek.

Siska Norbert várkastélynak rendezte be a bokszát. Három évig dolgozott a nagy művön, de most végre kész lett. Papundekli várfalak övezték a bokszot, lőrésekkel és felvonóhiddal, romantikus erkélyekkel. Vaspántokat festett a papundekli kapura, és ha otthon volt a gazda, családi címerrel ékes, büszke lobogó lengett a vár fokán. A látogató csak úgy mehetett be, ha először a spárgaláncon csüngő alabárdal kopogtatott, és megvárta, amíg a vasrostélyon kikukucska a papírvárnagy, s leeresztik a felvonóhidat. Ha nem lengett a vár fokán a lobogó, akkor nem lehetett bemenni, a papírvárnagy nem engedett be senkit, a várúr ilyenkor nem volt odahaza. Vidéken portyázott derék martalócaival.

Grósz Simi az esti újságolvasásnál beszámolt az orosz polgárháború százötvenhárom frontjáról, a moszkvai és a vidéki harcokról, a központi hatalmak diadalmas csapatainak előnyomulásáról, a bolsevikok állandó és megismétlődő békeajánlatairól.

A hadifoglyok általában már szívesen megkötötték volna ezeket a békéket, de a parancsnokság komolyan mérlegelte az esélyeket, és ragaszkodott a hadikárpótláshoz. Most már kezünkben a győzelem, kár volna könnyedén elszalasztani az előnyöket.

Ez az alkalom nemigen jön vissza egyhamar, és fizetni kell az emberveszteségekért, a hadikárokért, hadikiadásokért. Pénzben, anyagban, marhában, esetleg területben, de kárpótlást kell kapni.

A breszt-litovszki békét azonban mégsem Grósz Simi olvasta fel. Egy orosz zászlós, a hatvanötödik gyalogezredből, egy napon korábban jött a parancsal. Szinte ebéd után ott volt a parancskönyvvel, és még idő sem maradt a csodálkozásra, máris olvasni kezdte a katonás rövidségű, sorsdöntő jelentést. A parancsnokság egészen röviden tudatja, hogy a központi hatalmak különbékét kötöttek Oroszországgal. Ennélfogva felhívja a parancsnokság a hadifoglyok figyelmét arra, hogy mindenki készítse magát elő a közeli hazautazásra, mely előreláthatólag rövidesen követni fogja a békekötést. Az orosz lapok természetesen szűkszavúan közlik a rájuk nézve igen gyászos befejezést, így a parancsnokságnak nincs módjában részleteket közölni. Ha igazak a hírek, a monarchia egyelőre Orosz-Lengyelországot kapja hadikárpótlásul.

Hegy bácsi azt mondta, mindezt akkor hiszi, ha jönnek a hazaszállító vonatok, és leteszik őt Homonnán vagy Kassán. Siska Norbert bokszában egyszeriben felrepült a vár fokára a címeres lobogó, Juhász zászlós úr feldobta a sapkáját a levegőbe, Schenk hadnagy úr pedig, ezúttal először, egy katonai indulót pengetett a gitáron a sok méla románc után. A bokszok megmozdultak, pakolni és takarítani kezdtek az emberek, egyszerre nagyon lement az ára a szótárnak, olvasnivalónak, festéknek, ecsetnek, balalajkának. De ez utóbbira akadtak vevők, mert voltak, akik emlékebe haza akarták vinni.

A breszt-litovszki béke híre azonban nem okozott zavartalan örömet. Az első pillanatban nem vették észre, de egy osztrák hadapród megjegyzése kellemetlen feltűnést keltett.

– Weiter dienen, Kameraden...³

Ez igaz volt. Ha csak különbéke van, akkor tovább kell szolgálni. Akkor a többi front megmaradt. Akkor ki kell menni az

olasz harctérre meg a francia frontra. Akkor még rosszabb hazakerülni, mint itt maradni. Klehr Anton kijelentette, hogy esze ágában sincs hazamenni, ráér, amíg vége lesz az egész heccnek. Egyáltalán, a lehető legrosszabb időben jött a béke és a hazautazás. A különbékének nincs semmi értelme, ha már béke van, akkor legyen mindenütt béke. Kinek béke ez? Ez csak az orosz katonáknak béke. Mindenki izgult, lázongott, a parancsnokság ellen is elhangzottak egyes kijelentések, miszerint a parancsnokság most vissza fog élni a hatalommal. Otthon még csak most kezdődik az igazi fegyelem. A parancsnokságtól függ, kiről milyen jelentést adnak le odahaza. Akiknek nem tetszett a képe a hadifogságban, azt kirúgják azonnal a harctérre.

Elkeseredett és kelletlen kifakadások voltak, az emberek elszontyolodva feküdtek le. Az aggodalmas csendbe ijesztően harsogott bele az egyik bokszból a Wecker főhadnagy hangja, mikor vetkőzés közben megszólalt:

– Most beszéljenek a forradalmárok!...

Ugyancsak Wecker főhadnagy újságolta másnap nagy kárörömmel, hogy a parancsnokság maga elé idézte Waleczkyt, aki Habarovszkban bujkál, de Waleczky nem jött el, ezért őrzáratot küldtek érte, orosz katonákat, a saját zsoldosainkat. Megmagyarázta Waleczkynak a parancsnokság, hogy a békeszerződés Varsót is a központi hatalmaknak juttatta, és így, miután ő varsói, szintén alá van vetve a táborparancsnokságnak, mint felettesének. Tudomására hozták Waleczkynek, hogy nem tehetnek vele kivételt, mert az rossz vért szülne, és így neki is be kell költözködnie a táborba, mint a monarchia katonájának.

Újabb hír jött. Valódi meglepetés. Waleczky tudomásul vette a parancsot, becsületszávára megígérte, hogy haladéktalanul elintézi dolgait, és két nap múlva beköltözik a Baubezirkbe, mint a többi hadifogoly. Osztozik hadifogoly bajtársai sorsában.

Két nap múlva azonban Waleczkynek hült helye volt, elszökött a családjával együtt Amerikába. Nem is lett volna tanácsos neki Varsóba menni, ahol mi voltunk az urak, és ahol felelnie kellett volna a tetteiért.

Mégiscsak borzasztó, hogy mi magunk fogadtunk magunknak börtönőröket, és a pénzünkért őriztetjük magunkat...

– Hidd el, hogy ez sokkal jobb. Így együtt maradunk. Máskülönb szétzüllene a tábor, az emberek nem tudnának mit kezdeni a szabadsággal... Aztán a nyájban nem is érhet bennünket semmi meglepetés. Közösen léphetünk fel...

De ilyesmit csak suttogva terjesztettek az emberek, nyíltan mukkanni sem mert senki. Elvégre nem lehetett mondani, hogy a parancsnokság szűkkeblű lett volna. Megengedték, hogy az Usszuri-parti kis halászfaluba bemenjenek, csak a városba való utazáshoz kellett külön parancsnoki engedély. Az engedélyt pedig megkapta akárki, csak kérni kellett. A parancsnokság a lehető legliberálisabban kezelte a szabadságot, ez nem is volt hadifogság, hanem csak egy kicsit szigorú kaszárnyarend. A józanabbak pedig megértették, hogy erre a látszólagos hadifogságra szükség van, hiszen ezért kapják a fizetést. Hadifogoly-fizetést, hadifogoly-járandóságot kapnak, ha szűken is, de ebből élnek. Milyen jogcímen követelhetnének a muszkától ellátást? A hadifogoly-állapotot meg kell tartani, szabad embereknek miért fizetnének, miért táplálnának szabad idegeneket? Logikus és érthető.

Ezért süket fülekre találtak az izgatások és a békebontási kísérletek. Itt most nincs más egzisztencia, mint az, hogy az ember hadifogoly. Ez is egy állás, egy társadalmi helyzet. Jogokkal jár, de kötelezettségekkel is. Az nem lehet, hogy az ember a jogokat gyakorolja, de a kötelességeket nem teljesíti.

Persze egyesek még arra is lusták, hogy kihallgatásra jelentkezzenek a kis szabadságért. Évek óta nem mozdulnak ki a táborból, és most sem kíváncsiak, nem vágnak sehova.

Ahogy megszűnt a nagy hideg, kínaiak jelentek meg az Usszuri partján, és apró faházakat kopácsoltak össze. Kezdetleges fabódékat, fakunyhókat. Megtudták a hadifoglyok kis szabad

ságát, megtudták, hogy lejárnak a faluba. Nemsokára apró kéjtanyákat rendeztek be a kínaiak a fabódékban. A parancsnokság ugyan figyelmeztette a fiatalságot a veszedelemre, de a fabódék leányzóihoz hatalmas zarándoklat indult meg. Egy főhadnagy, bizonyos Kelemen Szaniszló, minden holmiját kivitte az egyik fabódéba, és egész napra kibérelte a kínaitól. Odaadta a köpenyét, a kínai paplanát, az összes bajkáli képeslapot, a holmikát, amiket évek alatt gyűjtött, még a noteszeit és a negyven ív tiszta papírját is elkövetelte tőle a kínai az egy napi bérlet fejében. Betegen és fáradtan didergett Kelemen Szaniszló a kifosztott bokszában a bérlet lejárta után, de azt mondta, most már nem bánja, ha meg is hal.

A parancsnokság az ilyen eseteket mint a káros szabadosság szomorú következményeinek intő példáját állította a tábor elé, de a népvándorlás azért tovább tartott. Tényleg, egészen elfajult a faluba járkálás, és rohamosan fogytak a hadifoglyok cókókjai. Érthetetlen holmikát is vásároltak az emberek. Leehr zászlós három pár fehérneműt pocskolt el egy Buddha-szoborért, melyet egy élelmes kínai sózott rá. De ez sem lett volna baj, ha a Mohay Andor-féle eset közbe nem jön.

Mohay Andor egyébként eléggé meggondolt és fegyelmezett ember volt, tartalékos kapitányi rangját mindig némi méltósággal hordozta, de a szabadság, úgy látszik, a fejébe szállt. Neki nem kellett odaadnia a kínai takarót meg a téli csizmát a pásztoróráért, mert a gallérját még odahaza megtöltötte arany húszkoronásokkal, és mindenki tudta, hogy Mohay Andor ócska katonai blú- za többet ér, mint Bleiweiss tüzér zászlós kékróka bundája. Most a kapitány úr megeresztett néhány aranyat, és már harmadnapra kiment mulatozni az Usszuri partjára. Nem is lett volna semmi baj, de a harmadik napon berúgott, és nevetve mesélték, hogy most támolyog haza, le van öntve a nadrágja rántottával, a kínai le akarta pucolni, de nem engedte, hanem azt mondta a kínainak:

– Ne bánd, az öreg istenit annak a rántottának, tán azt hiszed, hogy restellem a rántottát, azt hiszed, szégyen rántottát enni?

Így jött haza Mohay úr a nagy mulatás után, de Füzessy őrnagy úr megelégtelte a botrányt, és elé ment a kapuhoz. Ő maga akarta a szobájába vezetni, hogy a kapitány ne menjen keresztül a termeken, és ne lássák a botrányos jelenetet a fiatalabb urak.

Ámde Mohay úr széles jókedvében volt, tegezte az őrnagy urat, és azt mondta:

– Mi az, kamerád, te is úgy gondolkozol, mint a kínai? Olyan nagy szégyen most rántottát enni? He? Félre az útból...

Nem lehetett vele bírni, mindenütt dicsekedett a rántottával, alig lehetett lecsendesíteni. Abban igaza volt, hogy a rántotta most előkelő eledel lett, és volt is miatta olyan irigység, mintha egy nagy briliánsgyűrűvel henegett volna.

A parancsnokság azonban okult a botrányon. Mohay Andor tartalékos kapitány úr nagyon olcsón megúszta, mert bebizonyította, hogy teljesen öntudatlan állapotban követte el a fegyelemsértést, de a kijárást most már bizonyos szigorúbb formalitásokhoz kötötték. Különösen a fiatalabb urakat kellett megrendszabályozni, bár alapjában véve azok csak sétálni mentek, mert pénzük nem volt a költekezéshez, holmijuk is csak szűkösen akadt, ráadásul a kilengéseket is az idősebb urak követték el.

A forrongó Oroszországból még mindig érkeztek a polgárháború hírei. Már átsapott a láng Ázsiába is, és nem csak a katonaság között terjedt, de egyes helyeken már a civilek is érdeklődtek a mozgalom iránt. A szibériai vagyonos osztály aggódott a javaiért, és a hadifogoly-parancsnoksággal tárgyaltak a kapitalisták, hogyan lehetne menteni, amit lehet.

A habarovszki Galenus gyógyszertár tulajdonosa azt a megoldást találta ki, hogy hadifoglyoknak adott ki nagyobb összegű kölcsönöket. Természetes, hogy mivel a rubel napról napra esett, valorizálva⁴ kötötte a kölcsönszerződéseket. Kelet-Ázsiában most a legjobb valuta az osztrák-magyar korona volt, esetleg a német birodalmi márka, hiszen a központi hatalmak győztek minden

vonalon. Ki is használta a ravasz patikus a helyzetet, és csak osztrák-magyar koronában vagy német birodalmi márkában volt hajlandó kölcsönöket folyósítani. A nehéz feltétel dacára is el kellett fogadni az ajánlatot, mert a patikus meglehetősen könnyen és sok formalitás nélkül kölcsönzött. Fantasztikus összegekről beszéltek, azt mondták, hogy négyezer rubelnél kisebb összeget nem is kölcsönöz. Három koronát vagy három márkát kér egy rubelért, ami szintén csalás, mert már egyet is alig ér, de nemigen lehetett alkudni, és jelentkező azért akadt elég. Különösen akkor vett nagy lendületet a pénzkölcsönzés, mikor egy vlagyivosztoki hajóskapitány érkezett a városba, és négyezer koronáért vállalta, hogy bárkit hazavisz a hajóján. Meg lehetett benne bízni, hogy csakugyan hazaviszi a pénzeseket, mert állítólag amerikai származású volt. A hajó egy hét múlva indul, és már volt is vagy harminc jelentkező.

Túlságosan nem volt érdemes a hajóskapitányra bízni az embernek az életét, mert annyi pénzzel százazföldön is haza lehetett szökni. Meg aztán azért sem, mert hiszen most már csak napok kérdése volt, hogy rendeződjék a hazaszállítás ügye. Amint jól kitavaszdodik, úgysis indul az egész tábor hazafelé, nem vesz az ember magára adósságot, és biztosabban utazhat, nincs kitéve annak, hogy eladják rabszolgának valahol Borneóban vagy Szumátrán.

Kaufmann Jóska, Szabó bácsi kártyapartnerre is bent volt Habarovszkban szerencsét próbálni, és estére pénzzel jött haza. Bámulatos, milyen könnyen adták a pénzt, ez a Kaufmann például csak hadapród volt, mégis kapott. Nem hittek Kaufmannnak, de megmutatta a ropegós ötszáz rubelesek, amelyeneket az ember azelőtt nem is látott soha.

Szabó bácsi hívta Kaufmann Jóskát kártyázni, de Jóska fiam azt mondta, nem vagyok bolond, most, amikor ennyi pénzem van, kaszinózni! Majd éppen most fogok babra játszani. Egyszerre kitűnt, hogy Kaufmann Jóska soha nem vette komolyan a kártyaadósságot, de ha az ember meggondolta, hogy milliókkal

tartozott Szabó bácsinak, ez természetes is volt. Szabó bácsi nem hagyta.

– Kvittelhetnék⁵ valamit.

– Majd kvittelünk holnap. Hanem egy kis ferblit készpénzben, szívesen...

A négyezer rubelnek hamarosan nem akadt ellenfele, de végre is egy bizonyos Dux nevű kötélnek állt. Pedig bizonyos volt, hogy a nagy pénzzel nem tud megbirkózni. Két Dux volt a lágerben, testvérek voltak, és módfelett szerették egymást. Együtt tanultak, együtt mutatkoztak, és minden este megcsókolták egymást lefekvés előtt. Ilyen ragaszkodásra nem is tudtak példát az emberek. A fiatalabb Dux aggódva figyelte, hogy a bátyja kártyázni ül le a hatalmas pénzü Kaufmannal.

Nagy nézőközönsége volt a játéknak, melyen Dávid és Góliát mérköztek, az idősebb Dux néhány százasa és Kaufmann ezresei.

Egyszerre feszült lett a hangulat, mindkét játékos magasan licitált, és mikor a tét már négyezer rubel volt, Dux nem licitált tovább.

– Először is nincs több pénzed, meg aztán éppen elég nekem a hazautazásra... – mondta Kaufmannak.

– Tedd ki a tétet.

– Most már nincs jogod követelni, ha eddig nem kérted... Ezt az összes jelenvolt kártyaszakértő helyeselte, és fel kellett virítani a kártyát.

Kaufmannak bandája volt, de az idősebb Duxnak négy ásza. Kaufmann veszített, és le kellett számolnia a pénzt.

– Revánsot kérek – mondta Kaufmann. – Játsszunk tovább...

– Először is nem játszom veled tovább, mert nincs pénzed. A ferbli készpénzjáték. Másodszor pedig nem vagyok bolond reszkírozni a hazautazási költségemet. Hanem otthon, Sopronban szívesen adok revánsot.

Ezzel felállott Dux a kártya mellől, és még elmentében visszaszólt Jóska fiainak:

– Mit üzensz haza?

Jóska megtörölte a cvikkerét, körülnézett az álmélkodó csoportban, majd Szabó főorvos úrhoz fordult:

– Lehet kaszinózni, főorvos úr...

Dux lázasan pakolt, és gyengéden búcsúzott az öccstől, akit a körülmények alakulása folytán most mégis el kellett hagynia Szibériában. Arra persze nem gondolt egyik sem, hogy mert csak egy személyre elegendő pénz van, ezért a másik is ott maradjon. Még aznap este elutazott az idősebb Dux, és pár nap múlva már meg is jött a levele Vlagyivosztkból, hogy a hajóskapitány-dolog nem bolondság, ez egy egész biztonságos hajó, amelyikkel feltétlenül haza fog érkezni.

Minél jobban tavaszodott, annál többen tűntek el a táborból. Nem sokan a több ezer hadifogolyhoz képest, de például egy napon egyszer csak nem volt sehol Fábíán Béla, és elutazott Elek Vidor is, a Tábori Est szerkesztője a hetesből. Az volt a fájdalmas, hogy senkinek sem mondták meg, hogy mit csinálnak, előtte való nap még gyanútlanul diskurált velük az ember, és másnap már robogtak vagy hajókáztak hazafelé. Csak sejteni lehetett, hogy pénzt szereztek valahol – talán éppen a habarovszki patikusnál –, és aztán alló, elutaztak. Az ittmaradt jóbarátok és boksztársak voltak a legkellemetlenebb helyzetben, azoknak túrniük kellett a megjegyzéseket, hogy neked csak megmondhatta volna a testi-lelki jóbarátod, vagy mi az, téged sem vitt el?

Kaufmann Jóskának, úgy látszik, sikerült még egyszer megvágnia a habarovszki patikust, mert ő is elutazott. Igaz, Kaufmann Jóska nem csinált belőle titkot, szépen bejelentette, hogy ő most utazik, egy kínai szekerest rendelt a tábor elé, hallatlan nyugodtsággal elköszönt az emberektől, azt mondta, megy a vonathoz, mert nem akarja lekésni. Persze mindenki nevetett, azt hitték, tréfál, fél a lekéséstől, sokat számít most már, ha egy napot vagy egy hetet késik. De nem, Kaufmann Jóska – később elmesélték, akik kikísérték a vonathoz – még szivart meg újságot is vett az útra, beült egy másodosztályú kupéba, elkezdett szivarozni, és kiterítette az újságot. Megnézte az óráját, s azt mondta:

– Mi az, csak nincs késésünk?...

Hihetetlen. Úgy utazott haza, mintha hetivásárra menne Halmiba. Olyan megfoghatatlan volt, hogy aki haza akar menni, annak csak pénzt kell szereznie, és fel kell ülnie a vonatra. Olyan távoli ábránd volt a hazamenetel, hogy egy rossz tréfának tűnt az egész. Még akkor is csóválta az ember a fejét, mikor Moszkvából kezdtek érkezni az elutazottak levelei. Annyira kétségbeesett vállalkozásnak látszott, hogy csak nagyon kevesen merték megkísé

relni. Ki van zárva, hogy mindez ilyen egyszerű legyen, csak pénzt szerez az ember, és felül a vonatra. Lehetetlen...

A táborparancsnokság eddig nem tiltotta a hazautazásokat. Aki igazolta, hogy van pénze hozzá, annak nem gátolták az útját. Különben is egyeseknek annyi pénzük volt, hogy a tilalom sem ért semmit. Meg tudtak volna vesztegetni mindenkit, úgysis kijutottak volna a táborból. Más ok is akadt. A környéken már mindenütt a vörösök voltak az urak, és azt rebesgették, hogy a vörösöknél panaszt lehet emelni minden korlátozás ellen. A vörösök alig várják, hogy a tábor belügyeibe beavatkozhassanak. Ez nem lehetett mese, mert a táborban egy napon megjelent Naszok elvtárs, jó nagy vörös kokárdával a mellén, vörös karszalaggal, és a sapkáján a cár szeme, az orosz sapkarózsza vörös posztóval volt bevonva.

Naszok elvtárs hatalmas termetű félintelligens munkás volt, okos, ravasz ember, de nem haragos természetű. Kedélyesen rendelkezett, hogy beszédet akar mondani a hadifoglyoknak, tessék a nagyterembe őket összegyűjteni.

Az őrnagy úr hivatkozott a breszt-litovszki békére, melyet a központi hatalmak, mint győzők kötöttek, és a győző jogán tiltakozott az ellen, hogy a tábor tisztjeinek lelkületét bolszevista propagandával megfertőzzék. Minden állam belügye szent, és nem engedheti meg, hogy lázítsanak.

Naszok elvtárs nem haragudott meg. Azt mondta, nem tudja pontosan, hogy benne van-e ez a breszt-litovszki békében, de mint az Amur-vidék komisszárja, elrendeli a gyűlést. A táborparancsnok mindenesetre védekezhet odahaza azzal, hogy csak az erőszaknak engedett, és eleget tett tiltakozási kötelezettségének. Belátja, hogy az őrnagynak tiltakoznia kell, és ezt nem is veszi rossz néven. Magára vállalja a breszt-litovszki béke megsértéséből eredő következményeket. Ezt az őrnagy belátta, és elrendelte a gyűlést.

A tábor izgatottan gyűlt meghallgatni Naszok elvtársat, aki felállt egy asztalra, és gyűjtő, lázas, felszabadult hangon harsogott a keshedt, rongyos, megáporodott hadifoglyok felé:

– Felgyúlt a forradalom lángja Oroszországban, és magához ölel benneteket, akik hadifoglyok voltatok a cár igája alatt. Szabadságot hirdet nektek, és kezetekbe adja börtönötök kulcsait.

Oroszország nyugati határától Vlagyivosztokig szabadon repülhet ki a kínzó rácson az elmúlt idők csodálatos és torz rabmadara. Kiözönlik a szabad orosz rónára az ölü rabság után Omszkban, Tomszkban, Irkutszkban, Habarovszkban, Sztretgenszkben, Krasznojarszkban, Berezovkában, Troickban és az egész birodalom bármely helyén sínylődött volt ellenségünk, aki most már testvérünk a felszabadító lobogó oltalmában...

Három kis éljen hallatszott Naszok elvtárs szavai nyomán, mire a szónok zavarodottan körülnézett. Azt hitte, most örömkönyveket fognak záporozni a rabok, s nagyon furcsállotta a gyenge sikert.

Csakhamar észbe kapott. Elmosolyodott és megértően nézett körül. Persze. Hiszen a hadifoglyok közül alig néhányan értik, amit mond. Elhagyta a szónoki hangot, és a rendes hangján kérte, hogy valaki, aki tud oroszul, tolmácsolja a beszédét. Egy szempillantás alatt odaintett a táborparancsnok egy vezérkari kapitányt, aki visszaintett a parancsnoknak, és tolmácsolni kezdte Naszok elvtárs beszédét:

– A komisszár úr legteljesebb jóindulatáról biztosítja a hadifoglyokat. Meg van elégedve eddigi viselkedésükkel, és különösen önmegtartóztatásuk vívja ki elismerését, mellyel távol tudták magukat tartani attól, hogy olyan dolgokba avatkozzanak, melyekhez egyébként semmi közük. Int a szabadulás órája, és ha tovább is fegyelmet tanúsítanak, ha tovább is vezetőik szavát szívlelik meg, csakhamar elindulnak az Omszkban, Tomszkban, Irkutszkban, Habarovszkban, Sztretgenszkben, Krasznojarszkban, Berezovkában, Troickban és az egész birodalom bármely helyén sínylődő, sokat szenvedett hadifoglyok a családi otthon melege felé...

Most már lelkesen éljenzett a tábor, és Naszok elvtárs megindultan folytatta:

– Nem dobol-e lelkesen a szívük, ha látják az orosz szabad

ságharcosok önfeláldozó tömegét, ha látják az áldozatos öntudatot, mely vérrózsákkal virít az egész világ elnyomottainak útján, mely e világtörténelmi pillanatban elemi erővel mozdul, és pattantja a lelki és fizikai zárat?

Naszok elvtárs megint megállott, hogy a vezérkari tolmácsolhasson.

– Nem dobban-e fel az önök szíve hálásan arra a gondolatra, hogy a kezükből kicsavart fegyvert ismét markolhatják, hogy kardjaik ismét büszkén villanhatnak majd hősi...

Itt egy kis baj történt. Grósz Simi elmosolyogta magát, és ezt a véletlen mozdulatot azonnal észrevette Naszok elvtárs.

Szomorú lett, magához intette Grósz Simit, és kivette a revolverét.

– Megparancsolom, hogy szóról szóra tolmácsolja a következőket: önöknek hamisan tolmácsolták szavaimat! Tolmácsolja!

Grósz Simi fordította:

– Naszok úr fegyveresen kényszerít annak tolmácsolására, hogy amit ő mondott, azt hamisan tolmácsolták.

Naszok elvtárs figyelte az arcokat, és látta, hogy Grósz Simi igazat dadog. Folytatta:

– Tolmácsolja a hadifoglyoknak, hogy sokkal elnyomottabbak, mintsem remélhetem, hogy az én szavaimat megérthetnék. Fordítsa!

Grósz Simi mondta, és Naszok elvtárs folytatta:

– Mondja meg nekik, hogy rabszolgákhoz nincs szavam, őrizték meg bilincseiket. Sem nem szeretem őket, sem nem haragszom rájuk. Nem foglalkozom tovább a dolgaikkal. Mondja...

Grósz Simi ezt is lefordította. Naszok elvtárs tovább beszélt.

– Mondja meg nekik, hogy isten segítse őket a vágóhídra, ahová remélhetőleg rövidesen megint visszakerülnek...

Mondani kellett, mert a kezében revolver volt, és figyelte a szemeket meg az arcokat.

Naszok elvtárs meghajtotta magát, elment a táborból, ahova vissza sem fordította ferde sapkás fejét.

Mikor a forradalmár elment, Füzessy őrnagy úr szólalt fel. Hálát adott az istennek, hogy nem sikerült a rossz szándék, megdicsérte a foglyok okosságát, hogy uralkodtak magukon, és nem inzultálták a lázítót. Nagy szerencse, hogy megőrizték hidegvérüket, és nagy szerencse, hogy nem sikerült az izgatás. A foglyokat – különösen az ifjabb urakat – a lelkiismeretlen forradalmár még belevihette volna valami kalandos vállalkozásba. Valóban, abban igaza volt, hogy otthon még dűl a harc, de bárcsak még egyszer szabadon és tisztán ragyoghatna a nemes acél felszabadult kezünkben, becsülettel forgatnók azt, és ott esnénk el a harc mezején, ott folyna ki az ifjúi vér szíveinkből!

Lelkes, elragadtatott taps és éljenzés fogadta a derék őrnagy szavait.

Az őrnagy még együtt tartotta őket, és a népgyűlés átalakult tisztgyűléssé. Megtörténtek a jelentések, aztán az őrnagy tovább beszélt, de most már hivatalosan, mint táborparancsnok.

– A parancsnokság egyelőre megtiltja a hadifoglyoknak az úgynevezett hazautazást. Nem valószínű, hogy ezek a kísérletek sikerülnek, de teljesen mindegy, még ha sikerült is egyeseknek célt érniök. Az összesség érdekét kell nézni, nem egyesek kilengéseit. Két hétig még a kijárási is csak mérsékelten vehető igénybe, mert a legnagyobb titokban tudomására hozza a hadifoglyoknak, hogy e héten kezdi meg szökését maga a táborparancsnok, aki a legtökéletesebben el van látva az ehhez szükséges kellékekkel, így tehát biztosan hazaér, és ha otthon lesz, könnyen segíthet és segíteni is fog az ittmaradottakon. Egész szökésének ez a célja, és ezt egyesek kísérlete nem veszélyeztetheti. Vagy mindenki kerüljön haza, vagy senki. Ezt fogja elintézni a három tábor közös parancsnoka, Mitteráger ezredes úr. Természetes viszont, hogy az egész tábor hazautazási próbálkozása azért tovább folyik a parancsnokság részéről.

Úgy tűnt, az Amurszkaja Zsizny is lavkahírekből táplálkozott. A lap fele új hírekkel volt teli, a másik fele a régieket cáfolta. Egyáltalán nem lehetett kiokosodni belőle. Most már arról írt, hogy Hoffmann generális Moszkva ellen vonul a fehér gárdával. Volt egy távirat a lapban, hogy a németek elfoglalták az új határvonalat, nem respektálják a breszt-litovszki békét, és hogy a lakosság nagy örömmel fogadja őket. Nem lehetett tudni, miért mennek túl a németek a határvonalon, miért nem respektálják a breszt-litovszki békét. Ki az a Hoffmann generális? A neve után ítélve német, de akkor mit csinál Pszkov irányában? Az egész újság csupa zűrzavar volt, mintha a híreket a szerkesztők a városban nyüzsgő és kelet felé utazó menekültektől és vándoroktól hallották volna. A parancsnokság külön felhívta a figyelmet, hogy az Amurszkaja Zsizny napihíreit és táviratait fenntartással kell fogadni, mert például az őszön közölt egyik legnagyobb szenzációja – amelyet a tábor emlékezetre méltó fénnel ünnepelt meg –, nevezetesen Velence elfoglalása a központi hatalmak által, ugyancsak valótlannak bizonyult.

Egyetlen szilárd pontot fogadott el a táborparancsnokság, és ehhez szabta cselekedeteit: a breszt-litovszki békét. Ezt is természetesen azzal a későbbi módosítással, hogy Varsót nem adják a monarchiának hadikárpótlásképpen, ellenben külön lengyel köztársaság alakulásáról van szó.

Külpolitikailag tehát a breszt-litovszki békén nyugodott a tábor jövődője, és ezt sikerült az oroszokkal is elfogadtatni. A tábor túlnyomó része ehhez alkalmazkodott, ami alatt azt kell érteni, hogy most már nem lehet barátkozni és kezet fogni az amuri csempészekkel, mint a megszökött Waleczky csinálta az utóbbi időben. Tisztekhez méltóan kell viselkedni, hiszen otthon a különbéke bizonyára megerősítette a fegyelmet, és emelte a katonai sikerek kilátásait. Nem lehet fegyelmezetlenkedni, mint Mohay

tartalékos százados úr csinálta, mikor hazajött az Usszuri-parti kéjtanyáról, Duszja Kreszczenovszkajától.

Fegyelem lesz, és igaza lehet Naszok elvtársnak azzal a mézárszékkal, de mindenesetre érthető Lieb Rittmeister megsértődése, aki kikérte magának, hogy Herr Hauptmannak szólítsák. A breszt-litovszki béke úgy látszik, igaz, és ha igaz, akkor a kilengések csak hamis hangulatkeltések, és a nagy leszámolásnál megisszák az emberek a levét. Legjobb szigorúan alkalmazkodni a különbékéhez, annál is inkább, mert csak ez hozhatja a szabadulást.

Röviden összefoglalva: a hadifogolytábor ténynek és valóságnak fogadta el, hogy a központi hatalmak megkötötték BresztLitovszkban a különbékét az oroszokkal. Az amuri kormányzóság hatóságai is hajlandók voltak ezt bázisként elfogadni. Ebből következik: joguk van a hadifoglyoknak a hazautazáshoz, viszont saját parancsnokaikkal szemben fokozott engedelmességre kötelesek. Egyrészt mivel otthon felelősségre vonás következik, másrészt a többi fronton nincs vége a háborúnak, és a fegyelem odahaza valószínűleg nagyobb, mint valaha.

Mindebből logikusan következik: Páll főhadnagy nem tűrhette el Krebcméry hadnagytól, hogy bal kézzel tisztelgett neki, és igen helyesen, szabályos tisztelgésre utasította.

Ha az őrnagy úr azt mondja, hogy most nem szabad két hétig szökni, mert most az ezredes úr szökik, ez már nem kérelem vagy intelem, mint a lompos és rendetlen forradalmi időkben, hanem parancs, mert katonák vagyunk és nem örömléányok, minélfogva a parancsot teljesíteni kell.

Ezek után azt sem lehet firtatni, hogy miféle pénzzel utazott a táborparancsnok. Nem a titkos alapokból utazik? Nem enged meg magának az úton fölösleges kényelmet? Ez most már nem szökés, hanem az összeköttetés megteremtése a haza és az ittmaradottak között. Közös érdeknél is több: szolgálati érdek. Most már szolgálati érdek, hogy az összeköttetés megteremtése révén a nyolcvan százalékban használható hadifogoly-emberanyag hazakerüljön.

Az ezredes különben vegytintával ellátott töltőtollat vitt magával az útra, és állandóan írta titkos leveleit a táborba, melyek meg is érkeztek. Nagyszerűen utazott, minden úgy ment, mint a karikacsapás. El lehetett olvasni a kedvező jelentéseket, csak meg kellett melegíteni a levelezőlapokat.

Persze közben az új parancsnokság sem maradt tétlen. A megőrzött titkos alapok, tartalékraktárak segítségével, Heedbloom és Conger hathatós támogatásával sikerült elfogadtatni a habarovszki katonai parancsnoksággal is a breszt-litovszki békét. Még mielőtt megérkezett volna a hazai segítség, alig két héttel az ezredes elutazását követően, bizonyos írott feltételek kölcsönös elfogadása után megengedték ezer embernek a hazába való visszatérést. A táborparancsnokság megint kinyitotta a kapukat, és teljes szabadságot adott azzal a feltétellel, hogy kilengések ne veszélyeztessék a hazautazást. Aki azonban önállóan akar szökni, az is távozhat, és aki a városban akar elhelyezkedni a következő transzportig, az is mehet. Aki nem akar, csak a következő transzporttal menni, az maradhat.

Április közepén, egy feledhetetlen napon végre jelentések jöttek az Usszuri-parti vasútállomásról, hogy egész csomó marhaszállító kupé érkezett, kétségtelenül a hadifoglyok részére.

Tiszti gyűlést tartottak, melyen Füzessy őrnagy meghatottan közölte a hadifoglyokkal, hogy az első transzport két nap múlva indul, egy alezredes főparancsnoksága alatt... A táborparancsnokságnak sikerült végre megtalálni a hazautazás fonalát, és megegyezni az oroszokkal.

– Éljen! – zúgta a hadifogolysereg, de Füzessy őrnagy úr rosszállóan csóválta ősz fejét, és azt mondta intően:

– Nem azt kell ilyenkor mondani, kedves gyermekeim, hogy éljen, hanem azt kell mondani, hogy hála legyen a jó Istennek...

A hadifogoly-társaság rázúgta, hogy hála legyen a jó Istennek. Két nap múlva tényleg és valóságosan maguk mögött hagyták a lágert, hol alig pár hónapja, az aradi tizenhárom emlékünnepeén még a szökevény Waleczky rendelkezett, és ridegen

megtiltotta a katonai vonatkozású megjegyzéseket, a haditengerészetet pedig egyáltalán nem engedte méltatni.

Robogott velük az álmovonat, robogott velük hazafelé a varázsvonat, mely ugyan nem volt kivattázva, és melynek résein keresztül beleszűrt a szibériai tavasz szele a szív alá, de amely mégiscsak hazafelé tartott...

Kipanamázott, összelopkodott marhakupékban utaztak, rozsdás tengelyű, kimustrázott, életveszélyes, törött fékű kocsikban, összezsúfolva feküdtek az egymás feje feletti polcokon éjszaka, de hazafelé szaladtak...

Elmúlt minden, a hátuk mögött hagytak mindent, összeölelkeztek a szívek a hazautazás mámorában, reszketve és félve vigyáztak: valahogyan léket ne kapjon a szent mű, a hazautazás áldásos és megváltó műve.

A részeg mozdonyvezetők mellé saját józan ellenőreiket rendelték ki, ők teljesítettek éjjel-nappal szolgálatot. A vasutas hadifoglyok máris előléptek egy rendfokozattal, otthoni érvénnyel. Külön megígérték nekik, hogy ezenfelül jutalomban és elismerésben is részesülnek odahaza, az ellenséges országban tanúsított hősiek bajtársiasságnak meglesz a viszonzása.

A sztretyenszki hegyekről vágatott lefelé a vonat, megvadulva rohant a hajmeresztő szerpentinén a síkság felé, mikor az éjszakában, a vonat közepe táján, Schnabel forgatni kezdte a vészjelző, égő fáklyát. Megállni azonban nem lehetett, mert az összes fék rossz volt, és vésszesen vijjogott az éjszakában egy kocsinak a kigyúlt tengelye, s nemsokára egy újonnan született tengelyizzás kezdte vékony, csikorgó hangját az éjszakába fűzni...

Az egyik kocsiból a másikba kiabálták át a veszedelmet, de tenni nem lehetett semmit, feltartóztathatatlanul vágatott a megbolondult vonat a szerpentinén, és élesen csikorogva, vijjogva, csörömpölve húzott el a kis bakterházak mellett...

Ezer hadifogoly kibicelt a halálnak ugrásra készen, a kitért ajtajú marhakupében...

A vonat szeszélyesen és részegen vágatott tovább a merede

ken, mind erősebben gyorsuló sebességgel, dacosan száguldott a hadifogoly-reménységekkel a bizonytalanság felé...

Messziről valamelyik csunguz pásztornak bizonyára feltűnt a megvadult gőzparipa, melynek hátán halálfélelemben reszkettek a tehetetlen utasok, és melyről kilátástalan vészjeleket adott le Schnabel zászlós a lángoló fáklyával...

Síkságra értek végre, és éledő életösztönrel szabadabban kezdtek lélegzeni. Még egy veszedelmes állomás következett, ahol nem tudtak megállni, csak kétségbeesett kiáltásokat hallattak az állomásfőnök felé. Ha most nem ütköznek valami veszteglő mozdonyba, vagy nem találkoznak szembejövő vonattal, meg vannak mentve...

Így álltak meg egy kis mandzsu állomáson túl, a szabad mezőn. Egy kis pihenőt tartottak, hogy a nagy feszültség izgalmait kipihenjék, aztán visszaindult a vonat az elhagyatott állomásra.

Igen jó volt visszajönni, mert nemsokára már be is robogott a vlagyivosztoki gyors. Kellemetlen lett volna vele útközben találkozni.

Haertl ördögi gondolkodása kellett hozzá, hogy rövid idő múlva egy jó mozdonnyal utazzanak tovább hazafelé. Haertl ugyanis egészen egyszerűen megvásárolta a vlagyivosztoki gyors elől a mozdonyt. Őt font amerikai dohányt adott érte a tartalékból a részeg mozdonyvezetőnek, aki ráállott, hogy ezért kicseréli a gyorsvonal mozdonyát a hadifoglyok vonatának rossz mozdonyával. Mikor a kis állomáson vizet vettek fel a mozdonyok, akkor történt a csere.

Trikóingek, japán lábbelik, Gonger-féle sárga dohány, amerikai púderáldozatok dobták, vonszolták, lopták a vonatot az egyik állomásról a másikra. Ijedten és izgatottan figyeltek és jósoltak: vajon el lehet-e jutni Csitába, vajon Csitából tovább lehet-e utazni, és ha ott van Karendás Vili, a bolsevik vezér, lehet-e okosan beszélni vele?

Át lehet-e csúszni Szemjanoff ottomán birodalmán, és át lehet-e osonni különösebb feltűnés nélkül a keleti félgömbön?

Ahogy közeledtek a Bajkálhoz, mindinkább nőtt a reszketés és a bizonytalanság. Mandzsúriától kezdve minden állomáson találkoztak vörösgárdistákkal, de ezek jóakarúak voltak, tanácsokkal látták el őket, és a félelmetes emberek, akikről Grósz Simi egész télen át olvasta azokat a borzalmas híreket, nagyon szimpatikusan viselkedtek.

Itt-ott már magyarok is voltak a gárdisták között, és ezek némi elfogódottsággal, de határozott tisztelettel beszéltek volt feljebbvalóikkal. Keveset magyaráztak, azt mondták:

- Beléptünk, hadnagy úr, ha már beléptünk, itt maradunk...
- De hogy jutott eszükbe, távol a hazájuktól, idegen országban...
- Szolgáltunk a bányában térdig vízben, szolgáltunk a faluban vert kutyák módjára éhesen, rongyosan... ütöttek is bennünket a rabságban, most szabadok vagyunk és... nem lehet már rosszabb...

De voltak másféle emberek is, akik gúnyosan beszéltek a hadifogoly tisztekkel, akik azt mondták: a tisztekre sem vár otthon mindre babérkoszorú meg dívány, a tisztek között is sok a proletár, majd még visszakívánoznának ide, ahol a világszabadságért küzd a vörösgárdista...

- Mégis, távol a hazájuktól, idegen országban harcolni...
- Otthon nem kell harcolni? Otthon is harc van. Csak itt a munkás felszabadulásáért, a magunk dolgáért harcolunk...

Ezekkel nem lehetett beszélni, a parancsnokság különben is tiltotta, csak lopva lehetett velük szót váltani. Nem volt idő, hogy kimagyarázkodjanak egymásnak. Olyan is volt, aki kihívóan beszélt a hadifoglyokkal, volt, aki szóba sem állott velük, más mérgesen válaszolt a tiszteteknek, és azt kérdezte:

– Most nem volna kedve kikötni a hadnagy úrnak? Nem volna kedve rám fogni a revolvért? Menjenek csak az útjukra, hagyjanak békében minket...

Sokféle vörösgárdás volt. Volt, aki mikor elindult a hadifogoly tisztekkel a vonat, az utolsó pillanatban odalopózkodott, egy font cukrot vagy egy tábla teát nyújtott át és egy levelet, amit sebtében írt ceruzával, pár odavetett forró szót az otthoniaknak, s könyörgött a szemével, hogy adják át. Csontos, kidolgozott ujját esetlenül a szájára tette könyörögve, ami annyit jelentett, hogy az illetékes hatóságoknak nem kell szólni a dolgról semmit, nem kell megmondani, hogy Tyukodi András Kuengában a vereseknél szolgál...

A legérthetlenebb az volt, hogy miért éppen Szibériában akarják kivívni a világszabadságot? Miért éppen Szibériában kell eldőlnie a tőke és a munka harcának? Ámde ezek olyan kérdések voltak, hogy közülük még a legegyszerűbb is tudott rá válaszolni. A világforradalom magva Oroszország, és a világforradalom frontja egységes. Akármelyik fronton küzd a vöröskatona, ugyanazon célért harcol. Ezt mondták. Erre a kérdésre fel voltak készülve.

Kétségtelen, hogy forradalmi szókincsük és ismeretük sokkal bőségebb volt, mint a hadifogoly tiszteké, és ezért fel is hagytak azzal, hogy vitatkozzanak velük. Hamarosan megtanulták, hogy nem kell vitatkozni, rájuk kell hagyni mindent. Elvégre nem azért igyekszünk hazafelé, hogy vitatkozással mérgesítsük a vörösgárdásokat. Örülni kell, hogy hagyják az embereket menni. Ez itt a cél, nem pedig az, hogy a vörösgárdásokat megtérítsük.

Egy Bajkál előtti állomáson magyar volt az állomás katonai parancsnoka. Bizonyos Szilágyi elvtárs, aki azonban csak egysze

rú civil ruhában viselte a komisszári rangot. Az oldalán revolver lógott, de egyébként civilnek nézett ki. Borotvált képű, csontos, sápadt ember volt, szigorú és igen modoros.

Aprólékosan és figyelmesen vizsgálta az írásokat, hosszasan váratta a vonatot. A vonatparancsnokot magához rendelte, és azt mondta, várjon kint, amíg sor kerül rá. Az alezredes úr szolgálatkészen várakozott, és Szilágyi elvtárs fél óra múlva kihozatott egy kis asztalt, arra tette az iratokat, leült mellé, és figyelmesen vizsgálódott, kérdezősködött. A huszár alezredest Sívó úrnak szólította, de mikor az azt mondta neki, hogy Szilágyi úr, akkor leintette és azt mondta: „Kérem, szíveskedjék Szilágyi elvtársnak nevezni.”

Végül is a lelkére kötötte a parancsnoknak, hogy vigyázzon, nehogy valami ellenforradalmi mozgalomba keveredjenek az emberei, ő a maga részéről megengedi a továbbutazást, miután az iratokat szabályosaknak látja.

A következő állomáson megint baj volt, itt egy orosz akadékoskodott. Bizonyos Ziszov elvtárs kifogásolta az utazást. Igencsak rosszul állt a szénájuk.

Rozzant kupéjában feküdt, mikor megjelent nála az alezredes adjutánsa, és a parancsnoki vagonba kérette.

Az alezredes azt mondta, hogy reméli, komoly célja a hazautazás, és látni akarja még egyszer a családját. Így van-e?

– Igenis, alezredes úr...

– Önnek alkalma van a lágerbeli viselkedését jóvátenni. Ön az egyetlen szocialista a transzportban, és segítségünkre lehet. Ha elősegíti a hazautazást, gondoskodom róla, hogy odahaza a táborforradalomért, amit rendezett, ne legyen bántódása, sőt, a szolgálataiért elismerést is kapjon. Jóváteheti, amit vétett a fegyelem ellen. Elvégre a cél közös, ön is haza akar érn...

– De hogyan legyek a transzport segítségére? Az alezredes meglepetten nézett rá.

– Hogyan segítsen? Hát a szocialista elvtársak ennyit csak megtesznek önnek, hiszen ők maguk mondják, hogy világ prole

tárjai egyesüljeteK. Remélem, van bennük ennyi szolidaritás. Egészen biztosan tud segíteni, ha akar. És persze, ha komolyan haza akar térni... Egészen nyugodt vagyok...

Zavartan támolygott ki az alezredes kupéjából. Nem tudta, mit kezdjen. Most neki kell protezsálnia a transzportot. Kinevezték hivatalosan forradalmárnak.

Ziszov elvtárs állomási szobája felé óvakodott. Ritkás szakállú orosz muzsik volt Ziszov elvtárs. Háncsból font bocskort viselt, újságpapirosba csavart, darabos dohányt füstölt, valami íráson tűnődött.

Bizonytalan volt az egész terve, de mindenesetre visszament a parancsnoki kupéba, és egy tolmácsot kért. A vezérkari századost kapta, azt, aki Naszok elvtárs beszédét tolmácsolta. Útközben mondta is neki:

– Aztán most hűségesen tessék tolmácsolni, százados úr...

A százados nevetett a jó viccen, és persze nem válaszolt rá. Hiszen most valami nagy ravaszságról van szó, amelyikbe ő amúgy sem láthat bele, és amelyik hazasegíti a hadifogságból a tisztikart.

Beköszönt Ziszov elvtárshoz, barátságosan kezét fogott vele, és tolmácsolta, hogy az Amur-vidéki magyar bolsevisták elvtársi üdvözlését hozza.

Ziszov elvtárs nagyon megörült, ott marasztotta teára, és elküldte a századost. Azt mondta, hogy majd hoz egy más tolmácsot, van egy nagyon derék magyar katonája.

Összebarátkoztak Ziszov elvtárssal, akinek panaszkodott, hogy nem tudja, meddig bírja, borzasztó terhet sózott a nyakába a habarovszki komité, alaposan kell vigyáznia ezekre az ellenforradalmároKra. Alig várja már, hogy Irkutszkban legyenek. Reméli, ott felváltják. Ziszov elvtárs azt mondta, hogy ez bizonyára meg fog történni, mert hisz most tartják Irkutszkban a szibériai hadifoglyok az országos gyűlésüket, és azon alighanem más beosztást kap.

Persze. A szibériai hadifoglyok gyűlése. Ezen okvetlen ott akar lenni. Vajon odaér idejében?

Ziszov elvtárs biztosította róla, hogy még van idő, de bizony késlekedni már nem lehet. Azt tanácsolta, ne engedjen az egyes állomásokon hosszabb időzést. Aztán felajánlotta, táviratozni fog Irkutzkba, hogy jelenjen meg egy elvtárs a fogadására, nehogy félreértések legyenek.

Végül maga Ziszov elvtárs intézkedett, hogy indulhasson már a vonat, és barátságos, meleg, testvéri kézszorítással vált meg tőle, sok kitarást kívánva a munkájához.

Ismét ment a vonat, és a parancsnokság igen természetesnek találta, hogy forradalmár testvére megtette neki ezt a kis szívességet, és továbbengedte a vonatot. A parancsnokság biztosította róla, hogy ezzel a tétével megmutatta teljes készségét, semmi esetre sem lesz otthon bántódása a lágerforradalom és az egyéb kilengések miatt. Igazolta, hogy a megértő és hazafias szocialisták közül való, aki összeköttetéseit valóban őszintén használja fel a bajba került bajtársak javára.

Most már végleges és hivatalos forradalmára volt a transzportnak. A közbeeső állomásokon már utasítás nélkül is teljhatalmúlag intézkedett. A parancsnokság felajánlotta neki, hogy lakjon a parancsnoki kupében, de ő erre nagyképpően kijelentette, hogy ezt nem teheti, meg kell óvnia a látszatot. Mit szólnának az elvtársak, ha megtudnák?

Amikor Irkutzkba érkeztek, pillanat alatt vörösgárdások vontak kordont a vonat köré, és a zárt láncból nem engedtek ki senkit.

Csak pár percig tartott a bizonytalanság, mert egyszerre megjelent a vörösgárdások parancsnoka, és egy táviratot tartott a kezében, amelyről harsányan olvasta az ő nevét.

Aggódva szállt le a marhakupéből, és a parancsnok felé tartott, de az barátságosan nyújtott kezét neki, és melegen üdvözölte.

¹ Petróleumfőzőn.

² Sztjepei hóvihár.

³ Tovább szolgálni, bajtársak...

⁴ Százalékos arányban felértékelve (megközelítőleg a régi értékre).

⁵ Fizethetnék (adósságot).